

کتاب‌شناسی توصیفی آثار پژوهشی لهجه شیرازی

عاطفه سلطانی*

حمیده پروان**

چکیده

نوشتار پیش‌رو به بررسی پژوهش‌های لهجه شیرازی پرداخته و هدف آن طبقه‌بندی، توصیف و تحلیل کتاب‌هایی است که از سال ۱۳۴۸ تا ۱۳۹۳ شمسی در این حوزه به چاپ رسیده‌اند. پس از بیان مقدمه، درباره اهمیت تحقیق، توضیح داده شده؛ سپس آثار در سه حوزه: ۱. اصطلاحات و ضرب‌المثل‌ها؛ ۲. زبان و ۳. فرهنگ مردم تقسیم شده‌اند. هر کتاب در چهار بخش: عنوان کتاب، ساختار کتاب، مضامین اصلی و متن اصلی معرفی و پس از آن، نظراتی درباره کتاب مطرح و در پایان نیز نتیجه‌ای کمی و کیفی از آثار منتشر شده ارائه شده‌است. هم‌چنین مقالات این حوزه معرفی شده‌اند و مقالات متأخر مطابق ساختار کتاب‌ها بررسی شده‌اند.

واژگان کلیدی: کتاب‌شناسی، لهجه شیرازی، واژه‌ها و اصطلاحات. مقالات.

* دانشجوی کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه شیراز Email: a.soltani.lit@gmail.com

** دانشجوی کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه شیراز

تاریخ پذیرش: ۹۴/۴/۲

تاریخ دریافت: ۹۴/۳/۶

۱. مقدمه

اصطلاحات گویش‌ها و لهجه‌های مختلف به طور مستقیم و گاه به تلویح نشان می‌دهند که یک جامعهٔ زبانی که دارای یک گویش یا یک لهجهٔ خاص است به چه جنبه‌هایی از زندگی بیشتر اهمیت می‌دهد (رحیمیان، ۱۳۹۱: ۱۰۹). پژوهندگان تا کنون دربارهٔ لهجه تعاریف متعددی ارائه کرده‌اند که برای پرهیز از اطناب به معدودی از آن‌ها اشاره می‌شود: فرامکین می‌گوید: «لهجه بیشتر بر اثر تفاوت‌های آوایی به وجود می‌آید و هیچ انسان بدون لهجه‌ای پیدا نمی‌شود» (2007: 447، Fromkin). یول در تعریف لهجه می‌گوید: «آن یکی از ویژگی‌های هر زبان است که مشخص می‌کند هر فردی، به کدام نقطه جغرافیایی تعلق دارد» (yule, 1996: 277).

ثبت تخصصی هر گویش و لهجه‌ای از زبان فارسی همراه با جزئیات نه تنها خدمت شایانی به زبان فارسی خواهد بود، بلکه آیندگان را خرسند خواهد ساخت زیرا به راحتی با گذشتهٔ زبان خود که زبان اجداد و نیاکانشان بوده آشنا خواهند شد (رحیمیان، ۱۳۹۱: پیشگفتار): لهجه‌های محلی به دلایل مختلفی مانند: ثبت نشدن، افزایش رسانه‌های جمعی، کاربرد فارسی معیار و... به مرور زمان دچار تغییراتی شده‌اند و گاهی نیز، از بین رفته‌اند. لهجهٔ شیرازی نیز یکی از قدیمی‌ترین لهجه‌های زبان فارسی است. ادوارد براون در کتاب یکسال در میان ایرانیان می‌نویسد: «تمام کسانی که راجع به ایران مطالعه کرده‌اند، در این گفته متفق‌العقیده هستند که شیراز نه فقط مکان زیبایی است بلکه سکنهٔ آن بین ایرانی‌ها از همه خوش‌ذوق‌تر و اجتماعی‌تر و بانشاط‌تر می‌باشند و زبان آنها تا امروز آهنگ قشنگ و مشخصات خود را حفظ کرده‌است» (براون، بی‌تا: ۲۴۱).

تاکنون تعدادی از پژوهندگان جنبه‌های مختلف لهجه/گویش شیرازی را بررسی کرده‌اند. از این میان می‌توان به تصحیح دیوان شاه‌داعی شیرازی به کوشش دکتر محمد دبیرسیاقي، نوید دیدار در شرح کتاب کان ملاحظت و مثنوی سه‌گفتار از آقای محمدجعفر واجدشیرازی و پس از آن تصحیح دیوان ابواسحاق اطعمه شیرازی از آقای دکتر منصور رستگارفسائی اشاره کرد. در سال‌های اخیر لهجهٔ شیرازی موضوع پایان‌نامه‌ها نیز قرار گرفته‌اند؛ از جمله: «تحلیل و تبیین فرآیندهای واجی لهجهٔ شیرازی در مقایسه با فارسی معیار» از خانم زهرا شناسا. در حوزهٔ مقالات نیز، از مهم‌ترین تألیفات در حوزهٔ کتاب‌شناسی لهجهٔ شیرازی، پژوهش‌های مرحوم ایرج افشار است. ایشان در مقاله «کتاب‌شناسی زبان‌ها و لهجه‌های ایرانی»، زیر عنوان لهجهٔ «شیرازی» به معرفی مقالاتی

دربارهٔ دوبیتی‌ها، ضرب‌المثل‌ها، واسونک‌ها و ... می‌پردازند که برخی از آن‌ها عبارت‌اند از: «شتر ندیدی (قصهٔ شیرازی)» از علی‌نقی بهروزی؛ «دوبیتی‌های شیرازی» و ۲ مقاله با عنوان «واسونک شیرازی (شعر)» از فریدون توللی؛ «ترانه‌های محلی شیراز»، «دوبیتی‌های شیراز» و «لالائی‌های شیراز» از آقای عبدالعلی دستغیب؛ «اشعار محلی (واسونک شیرازی)» از آقای عزیز شرقی؛ مقاله‌ای مستخرج از «دوبیتی‌های شیرازی» و مقاله‌ای از مؤلفی ناشناس به نام: «لهجه‌های کازرونی و شیرازی و ارهستانی». (افشار، ۱۳۳۴: ۸۵ و ۸۶).

ایشان هم‌چنین در کتاب فهرست مقالات فارسی، پژوهش‌های دیگری غیر از آنچه را در مقالهٔ خود بدان‌ها اشاره کردند، معرفی می‌کنند که عبارت‌اند از: «ترانه‌های شیرازی» و «مثل‌ها و اصطلاحات شیرازی» از آقای عبدالعلی دستغیب؛ «چند اصطلاح شیرازی»، «سه روایت از یک ترانه»، «لالائی‌های شیرازی» و «نغمهٔ میوه‌فروشان دوره‌گرد شیرازی» از آقای ابوالقاسم فقیری؛ «ترانه‌های شیرازی» و «لالائی‌های شیرازی» از آقای عباس کشت‌ورز (افشار، ۱۳۳۹-۱۳۴۵: ۴۲۸ تا ۴۳۰).

از آن‌جا که در چند دههٔ اخیر محققان پژوهش‌های گسترده‌ای دربارهٔ لهجهٔ شیرازی انجام داده‌اند، در این پژوهش سعی شده‌است به جمع‌آوری و بررسی کتاب‌ها و برخی مقالات پژوهشی این لهجه بپردازیم.

۲. اهمیت تحقیق: گاهی گسترهٔ یک زبان از محدودهٔ جغرافیایی یک یا دو شهر فراتر می‌رود و رسالت زبان‌شناسان در ثبت جزئیات آن زبان، گویش یا لهجه مهم‌تر و سنگین‌تر خواهد بود. یکی از جنبه‌های اهمیت مطالعات لهجه یا گویش این است که هر زبان آینهٔ تاریخ، فرهنگ، تمدن و ارزش‌های سخنگویان یک جامعهٔ زبانی در بستر تاریخ است (رک. رحیمیان، ۱۳۹۱: ۱۱). به همین سبب چنانچه گونه‌های مختلف یک زبان به صورت کتبی ثبت شوند، نشانگر عقاید، باورها، آداب و رسوم مردمان خواهند بود. لهجه‌ها و گویش‌هایی که با آن‌ها آثاری نوشته می‌شوند، دیرتر از گویش‌هایی که فقط در محاوره به کار می‌روند، تغییر و تحول می‌پذیرند؛ چه بسا ممکن است لغات محلی غیرمکتوب به مرور زمان از بین بروند. همچنین واژگان لهجه‌ها می‌توانند دایرهٔ واژگان زبان را گسترده‌تر کنند و در برابر سیل واژگان وارداتی، لغات بومی را به زبان بیفزایند و بدین‌سان، به حرکت و پویایی زبان کمک کنند.

۳. روش تحقیق

روش تحقیق در این پژوهش کتابخانه‌ای و به شیوه توصیف و بررسی متون است. این تحقیق طی مراحل زیر انجام شده است: ۱. معرفی کتاب (مقاله): در این بخش به معرفی اطلاعات کتاب‌شناسی پرداخته می‌شود. ۲. ساختار کتاب (مقاله): در این قسمت اجزای تشکیل دهنده کتاب (مقاله) ذکر می‌شود. ۳. مضامین اصلی: در این بخش مضامین بنیادی و کلیدی آثار معرفی می‌شود. ۴. متن اصلی: در این بخش محتوای اثر بیان می‌شود. ۵. توضیح در این بخش نگارندگان کوشیده‌اند در حد توان به مباحث زیر بپردازند: آیا اثر تکراری است یا از جنبه‌ای نو به موضوع پرداخته؟ آیا اثر خلاقیت دارد؟ نویسنده صرفاً به بیان داده‌ها پرداخته یا تحلیل هم کرده است؟ آیا اثر فهرست، جدول آوانگاری لاتین، منابع و مآخذ دارد؟

۴. کتاب‌شناسی توصیفی

۴.۱. کتاب‌ها

الف) اصطلاحات و ضرب‌المثل‌ها

در این بخش آثار پژوهشی منتشر شده از سال ۱۳۴۸ تا سال ۱۳۹۳ به ترتیب سال انتشار معرفی می‌شوند.

۱. واژه‌ها و مثل‌های شیرازی و کازرونی. علی‌نقی بهروزی. انتشارات اداره فرهنگ و هنر فارس. ۱۳۴۸. ۶۵۶ صفحه.

ساختار کتاب: پیشگفتار. کلید تلفظ لاتین. متن اصلی (۱-۶۵۳). شرح حال مختصر شاعران که از اشعار آنان به عنوان شاهد در این کتاب استفاده شده است (۶۵۴-۶۵۶).

مضامین اصلی: پیشگفتار: اهتمام به جمع‌آوری آثار محلی به دستور وزارت فرهنگ در سال ۱۳۱۶ شمسی که به عنوان پیشینه ذکر شده است.

متن اصلی: بیان واژه‌ها و اصطلاحات و مثل‌ها به صورت الفبایی به همراه آوانگاری و توضیحات.

توضیح: این کتاب اولین اثری است که در آن واژه‌ها و اصطلاحات و ضرب‌المثل‌های شیرازی گردآوری شده‌اند و از این نظر فتح بابی است برای الگویی برداری پژوهشگران بعدی. داده‌ها به

صورت الفبایی تنظیم و عبارات دشوار آوانگاری شده‌اند. برای برخی واژگان دشوار نیز، توضیح و معنا ارائه شده‌است. کتاب شامل واژگان، اصطلاح‌ها و ضرب‌المثل‌هایی از لهجه‌های شیرازی، کازرونی و دشتستانی است. غالب داده‌ها به لهجه شیرازی و عباراتی که کازرونی یا دشتستانی است، مشخص شده‌اند. در بخش پیشگفتار، نویسنده پیشینه‌ای سودمند درباره گردآوری آثار محلی بیان کرده‌اند. برخی از ضرب‌المثل‌ها به صورت معیار آمده بدون آنکه به همان شیوه‌ای که در لهجه تلفظ می‌شود بیان شود؛ مانند: «تُرْشپاله به اَسْم میگوید تو ده سوراخ داری» که بهتر بود به صورت رایج آن در لهجه شیرازی «تُرْشپاله به اَسْم میگه تو د سوراخ داری» ذکر می‌شد.

۲. فرهنگ واژه‌ها و اصطلاحات رایج در شیراز. حسین نیر. تهران. انتشارات قلم. ۱۳۷۰. ۱۸۷ صفحه.

ساختار کتاب: مقدمه (۱-۹). راهنمای تلفظ واژه‌ها (۱۱). واژه‌ها (۱۲-۷۵). اصطلاحات (۷۷-۱۷۱). تعدادی از مصدرهای رایج (۱۷۵). تعدادی از واژه‌های مشترک بین لهجه شیرازی و لهجه کرمانی (۱۷۷-۱۷۹). تعدادی از واژه‌های مشترک بین لهجه شیرازی و لهجه لری (۱۸۱-۱۸۲). تعدادی از اسامی مناطق و محلات مختلف (۱۸۳-۱۸۴). تلفظ شیرازی برخی از نام‌ها و نسبت‌ها و نام بازی‌ها (۱۸۵). واحد وزن (۱۸۷).

مضامین اصلی: ۱. سخن مؤلف: آنچه که در تغییر لهجه یا حداقل در نزدیک شدن لهجه شیرازی مؤثر بوده وجود سعدی و حافظ است. بسیاری از واژه‌هایی که در گویش شیرازی کاربرد دارند، دقیقاً با همان تلفظ و معنی معمول در شیراز، در فرهنگ‌های معتبر ضبط شده‌اند که این نشانه درستی اینگونه واژه‌هاست. در لهجه شیرازی، تکیه، بر

حسب نوع کلمه روی هجاهای مختلف است. اصل کلی و عمومی این گویش تلفظ هرچه ساده‌تر کلمات است. ۲. توضیحی درباره ضمائر مفعولی؛ ۳. صرف چند فعل؛ ۴. راهنمای تلفظ واژه‌ها.

متن اصلی: واژه‌های رایج به ترتیب حروف الفبایی از الف تا ی به همراه آوانگاری و معنای کلمه، اصطلاحات شیرازی به ترتیب الفبایی از آ تا ی همراه با معنای اصطلاح که در آخر هر فصل بعضی اصطلاحات آوانگاری شده‌اند.

توضیح: یکی از مهم‌ترین نکات کتاب، پیشنهاد نویسنده درباره تأسیس بنیادی به منظور حفظ میراث‌های فرهنگی و احیاء لهجه‌های ایرانی است. ایشان هدف خود را از این پیشنهاد، ثبت و ضبط واژه‌ها برای گسترش واژگان زبان فارسی مطرح می‌کنند. در این کتاب برای نخستین بار شاهد تقسیم‌بندی موضوعی برخی واژگان هستیم. بخش اصطلاحات این کتاب به صورت الفبایی تنظیم شده و آوانگاری هر بخش در پایان آن آمده است. از امتیازات کتاب، بخش واژه‌های مشترک لهجه شیرازی با دو لهجه کرمانی و لری است که به مطالعات تطبیقی این لهجه‌ها کمک می‌کند. پیش از این اثر، کتاب دیگری به گردآوری واژگان لهجه شیرازی پرداخته بود؛ شایسته است که اگر نگارنده از آن اثر بهره برده بود، به آن ارجاع می‌داد که به آن اشاره‌ای نشده.

۳. **ضرب‌المثل‌های شیرازی (برخی کارکردهای اجتماعی ضرب‌المثل‌های شیرازی).**
تحقیق مصطفی ندیم. شیراز. ملک سلیمان. ۱۳۸۸. ۱۷۷ صفحه.
ساختار کتاب: کلیات (۱-۱۷). مثل و ضرب‌المثل (۱۹-۲۲). روش تحقیق (۲۳-۳۳). متن اصلی (۳۵-۱۳۰). نتیجه‌گیری (۱۳۱-۱۷۱). منابع و مآخذ (۱۷۲-۱۷۷).
مضامین اصلی: کلیات: ۱. بحثی درباره آثار ادبی به جای مانده از دوره پیش از اسلام و دوره اسلامی؛ ۲. بیان مطلبی زیر عنوان «ادبیات شفاهی»؛ ۳. معرفی تحقیقات انجام شده درباره ضرب‌المثل‌های ایرانی به همراه نقد برخی آثار.
مثل و ضرب‌المثل: ۱. بیان معنای لغوی و اصطلاحی «مثل»؛ ۲. بیان برخی معیارهای اصلی یک مثل. ۳- منشأ مثل‌ها.

ضرب‌المثل در شیراز: چهار کارکرد اجتماعی مهم در ضرب‌المثل‌های شیراز: ۱. مبارزه با سلاح زبان؛ ۲. تخلیه روانی؛ ۳. هشدار و آگاهی؛ ۴. ایجاد سرور و شادمانی (شوخ).
متن اصلی: تقسیم‌بندی ضرب‌المثل‌های شیرازی: در مقاله نخست یکی از کارکردهای ضرب‌المثل‌های کنایه‌ای بررسی شده. **الف)** تقسیم‌بندی براساس علت وجودی ساخته‌شدن مثل‌ها: ۱. ضرب‌المثل‌هایی که ریشه در حوادث گذشته و وقایع تاریخی دارند؛ ۲. ضرب‌المثل‌هایی که از زندگی روزمره و امور زندگی ریشه گرفته‌اند؛ ۳. ضرب‌المثل‌هایی که ریشه در باور مردم دارند. **ب)** تقسیم‌بندی نوع دوم به چهار دسته: ۱. ضرب‌المثل‌هایی که در آن از نام حیوانات استفاده شده است؛ ۲. ضرب‌المثل‌هایی که در آن از نام میوه‌ها، گیاهان و خوراکی‌ها استفاده شده است؛

۳. ضرب‌المثل‌هایی که در آن از نام اشیاء و مشاغل استفاده شده‌است؛ ۴. ضرب‌المثل‌هایی که در آن از نام انسان‌ها و آشنایان استفاده شده‌است. مقاله دوم بر مسائل زبان‌شناسی تکیه دارد. ابتدا ویژگی‌های زبان‌شناسی ضرب‌المثل‌ها بیان شده‌است؛ از جمله: حالات دستوری، حالات آوایی، اضافه، همگونی و تغییر واکه. پس از این استفاده از حیوانات در ضرب‌المثل‌ها به مفاهیم زیر تقسیم‌بندی شده‌است: ۱. آگاهی و هشدار؛ ۲. تعلیمی؛ ۳. بخل و خساست؛ ۴. بیان واقعیت؛ ۵. تأسف؛ ۶. تعجب با کنایه؛ ۷. سیاسی اجتماعی؛ ۸. مسخره کردن.

توضیح: این کتاب با سایر کتاب‌هایی که در حوزه ضرب‌المثل‌ها نوشته شده تفاوت بارزی دارد. نویسنده کتاب از جنبه‌های تازه‌ای ضرب‌المثل‌ها را بررسی کرده‌است. وجه تمایز این کتاب نسبت به سایر آثار، جنبه تحقیقی آن است که در بخش‌های مختلف کتاب دیده می‌شود. نویسنده صرفاً به بیان داده‌ها بسنده نکرده و به تحلیل هم پرداخته. یکی از مباحث واژگان لهجه شیرازی، دلیل استفاده کردن از واژه‌های رکیک در این لهجه است که ایشان با بیانی روشن‌گرانه توضیح می‌دهند: برای شناخت هزل و جایگاه آن در جامعه ایرانی باید تاریخ اجتماعی ایران را بررسی کرد. ایشان در ادامه می‌نویسند: مردمی که در طول قرن‌ها بارها شاهد ظلم و تعدی حکام خودی یا هجوم بیگانگان به سرزمینشان بوده‌اند، با مبارزه نظامی و حتی مبارزه قلمی و مبارزه زبانی و رفتاری در برابر زیاده‌خواهان ایستادند. از جمله انواع مبارزات، هزلیات بود و در قالب اشعار، داستان‌های حیوانات و غیره تن دشمن را می‌سایید. بدین صورت هزلیات وارد فرهنگ شفاهی شد و در متل‌ها، قصه‌ها و ضرب‌المثل‌ها نمود پیدا کرد. استفاره از واژه‌های رکیک در ضرب‌المثل‌ها همان هزلیات است و با فحش و ناسزا تفاوت فاحشی دارد. بیان نمادین، مطایبه‌گونه، پندآمیز و کنایه‌ای آن کاملاً ضرب‌المثل را از ناسزا جدا می‌کند (ندیم، ۱۳۸۸: ۱۰۸). ارجاع‌ها، هم به صورت درون‌متنی و هم به صورت فهرست منابع و مآخذ است.

۴. متل‌ها و مثل‌های شیرازی. گردآوری ناهید بلادی. شیراز. ره آورد هنر. ۱۳۸۸. ۱۱۶

صفحه .

ساختار کتاب: به عنوان مقدمه. متن اصلی (۷-۱۱۶).

مضامین اصلی: ندارد.

متن اصلی: ۱. ذکر الفبایی مثل‌ها و متل‌ها به همراه حرکت‌گذاری جهت سهولت در خواندن.
۲. بیان معنای محتوایی مثل.
توضیح: کتاب نسبت به آنچه تا سال ۱۳۸۸ در حوزه ضرب‌المثل‌های شیرازی نوشته شده تفاوت خاصی ندارد و صرفاً به گردآوری آن‌ها پرداخته‌است. آثار مکتوب هر لهجه برای بهره‌برداري انجام پژوهش‌ها، به عنوان مبنا به کار می‌روند؛ بنابراین بهتر است واژگان آوانگاری شوند. هم‌چنین برای انجام تحقیقات علمی بیان منابع لازم می‌نماید.

۵. مجموعه اصطلاحات و ضرب‌المثل‌های شیرازی. گردآوری جمیله داورپناه و غلام‌حسین ترکمان. شیراز. ایلاف. ۱۳۸۹. ۱۹۲ صفحه.
ساختار کتاب: فهرست (۳-۳۰). سخن ناشر (۳۱-۳۲). مقدمه (۳۳-۳۴). متن اصلی (۳۵-۱۹۲).

مضامین اصلی: ندارد.

متن اصلی: بیان الفبایی ضرب‌المثل‌های شیراز. استفاده از ضرب‌المثل‌های مناطق بوانات، خرامه و کربال، گوگان خفر، مرودشت، ارسنجان که به تفکیک مشخص شده. ذکر معادل هر اصطلاح در فارسی معیار.

توضیح: وجه تمایز این کتاب استفاده از برخی ضرب‌المثل‌های تازه است که در آثار دیگر دیده نشد. ضرب‌المثل‌ها حرکت‌گذاری شده‌اند و آوانگاری لاتین ندارند. برای هر مثل توضیحی پس از آن آمده که به درک بهتر آن کمک می‌کند. در توضیحات، نظیر مثل یا حکایاتی آورده شده بی آنکه مأخذ آن ذکر شود. به عنوان مثال «آب که از سر گذشت، چه یک نی چه صد نی» را مترادف مثل «دَسک بزنین که هر چه بردن بردن!» آورده‌اند. هم‌چنین کتاب فهرست منابع ندارد.

۶. فرهنگ لغات و اصطلاحات شیرازی. تألیف ایرج ناصری نژاد. شیراز. انتشارات نوید شیراز. ۱۳۹۰. ۹۶ صفحه.

ساختار کتاب: سخن نویسنده (۳). چند ضرب‌المثل شیرازی (۵-۷). فرهنگ الفبایی لغات و اصطلاحات (۹-۹۳).

مضامین اصلی: ندارد. سخن نویسنده: بیان هدف از گردآوری واژه‌نامه. چند ضرب‌المثل شیرازی: برشمردن تعداد محدودی از ضرب‌المثل‌ها به همراه ذکر معادل آن‌ها در فارسی معیار، توضیحات معنایی و کنایی.

متن اصلی: واژه‌نامه: بیان لغات و اصطلاحات شیرازی به صورت الفبایی.
توضیح: این کتاب نیز صرفاً به گردآوری واژگان پرداخته است و با دیگر آثار تفاوتی ندارد. بهتر است که دو بخش آوانگاری لاتین و منابع به آن افزوده شود.

۷. گزیده‌ای از لغات و اصطلاحات شیرازی. تألیف علی مشکسار. شیراز. انتشارات نوید شیراز. ۱۳۹۱. ۱۴۴ صفحه.

ساختار کتاب: مقدمه. فهرست مطالب. کلمات و اصطلاحات شیرازی (۱۳-۸۹). عبارات و ضرب‌المثل‌ها و لطائف (۹۱-۱۱۰). گزیده‌ای از آیین‌ها و آداب و رسوم (۱۱۱-۱۳۴). تعدادی از واسونک‌های شیرازی (۱۳۵-۱۳۹). منابع.

مضامین اصلی: بیان دیباچه‌ای در ضرورت احیا و حفظ لهجه شیرین شیرازی.
متن اصلی: کلمات و اصطلاحات شیرازی: توضیحاتی درباره لهجه شیرازی. تقسیم‌بندی این لهجه به سه گونه شیرازی میانه، شیرازی پودنکی و شیرازی قصردشتی. علت تفاوت لهجه‌های شیرازی. راهنمای لهجه شیرین شیرازی. سخنی با همشهری‌های عزیز. نشانه‌های آوانگاری. بری از اسامی به لهجه شیرازی. غلط‌های متداول. اصطلاحات بامزه. بازی‌های محلی. فهرست موضوعی کلمات. عبارات و ضرب‌المثل‌ها و لطائف به همراه آوانگاری لاتین برخی کلمات و حرکت‌گذاری بعضی دیگر. گزیده‌ای از آیین‌ها و آداب و رسوم: آیین‌ها و سنن شیراز قدیم. مراسم حاملگی و زایمان. مراسم دیگر. باورها و اعتقادات. تعدادی از واسونک‌های شیرازی. منابع.
توضیح: هر چه از تحقیقات اولیه فاصله می‌گیریم توجه محققان به ذکر منابع و درج جدول آوانگاری بیشتر می‌شود. نگارنده این کتاب نیز به هر دو مقوله اهتمام ورزیده‌اند. در بخش باورها و اعتقادات، برخی باورها در منابع دیگر نیامده و تازگی دارند. پژوهشگر محترم لهجه شیرازی را به سه زیرشاخه تقسیم‌بندی کرده‌اند که نوآوری در آن دیده می‌شود؛ اما ایشان مبناي خود را برای این تقسیم‌بندی به‌طور واضح ارائه نکرده و اگر برای این تقسیم‌بندی از منبعی استفاده شده، آن را بیان نکرده‌اند. در بخش غلط‌های متداول محقق فهرستی از واژگان غلط ترتیب داده‌اند که وجه

غلط بودن آن‌ها روشن نشده است؛ در حالی که نگارنده خود برخی از شاهد مثال‌هایی را که به عنوان ویژگی این لهجه خوانده‌اند در صفحات بعدی غلط متداول نام‌گذاری کرده‌اند. به عنوان مثال: در بیان مهم‌ترین ویژگی لهجه شیرازی گفته‌اند: مهم‌ترین ویژگی لهجه شیرازی اضافه کردن «و» به دنبال نام‌هاست که به عنوان حرف تعریف به کار می‌رود... اما جالب است بدانید شیرازی‌ها در کلماتی که به او ختم می‌شوند، به جای واو خود کلمه، یاء به آخر آن اضافه می‌کنند؛ مانند: سمنو ← سمنی، ننو ← ننی (مشکسار، ۱۳۹۱: ۲۱) در صورتی که در صفحات بعدی «ننی: ننو، سمنی: سمنو» (مشکسار، ۱۳۹۱: ۲۸ و ۲۹) را غلط دانسته‌اند. ایشان در برابر هر غلط، صورت آن را در زبان معیار بیان کرده‌اند. آیا این بدان معنی است که این واژگان و اصطلاحات در برابر تلفظ معیار آن‌ها غلط هستند؟

۸. خوان خنده؛ فرهنگ تعبیرها و عبارتهای طنزآمیز متداول در لهجه شیرازی. تحقیق عبدالرحیم ثابت. جهرم. دانشگاه آزاد اسلامی جهرم با همکاری بنیاد فارس شناسی شیراز. ۱۳۹۳. ۳۳۶ صفحه.

ساختار کتاب: سخن نخست. با ابن خشاب (۹-۲۱). متن اصلی (۲۳-۳۲۷). فهرست منابع کتبی (۳۲۸-۳۳۴).

مضامین اصلی: سخن نخست: ۱. توضیحی درباره استفاده از برخی متون کهن در مدخل‌ها؛ ۲. با ابن خشاب: الف) معرفی ابن خشاب بغدادی (در گذشته به سال ۵۶۷ هجری) از سرآمدان علم نحو روزگار به عنوان مشتاق به شنیدن نقل نقالان و قصه‌گویان و توجه به زبان عامه و کشف لطیفه‌های آن؛ ۳. غیبت طنز و جمود زبان در فرهنگ‌نامه‌ها؛ ۳. درباره این دفتر: ارائه تعریفی از طنز از نظر دکتر محمدرضا شفیعی کدکنی.

متن اصلی: ۱. بیان الفبایی لطایف و عبارات طنزآمیز؛ ۲. یادکرد جایگاه طنز؛ ۳. بیان نظایر عبارات در دیگر شهرستان‌های ایران و کشورهای فارسی زبان مانند افغانستان و تاجیکستان؛ ۴. بیان برخی تعابیر طنز غیر شیرازی؛ ۵. ذکر شاهد مثال در آثار نظم و نثر ادبی؛ ۶. بیان برخی حکایت‌های طنزآمیز مردمی همراه با نام و نشان منبع.

توضیح: این کتاب اثری خلاقانه است؛ چرا که رویکرد بدیع آن بررسی طنز در لهجه شیرازی است. برای برخی شاهد مثال‌ها، آرایه‌های ادبی و ارجاعات درون‌متنی بیان شده. به علاوه جایگاه

استفاده از هر تعبیر ذکر شده و برای برخی واژه‌های دشوار توضیحی آمده که برای مخاطبان غیرشیرازی مفید است؛ البته برخی از تعابیر به صورت فارسی معیار بیان شده‌اند. با توجه به عنوان و موضوع کتاب که لهجه شیرازی است، بهتر بود که تلفظ تعابیر، در لهجه شیرازی بیان شود. مؤلف در این اثر چند پژوهش ابتکاری انجام داده‌اند: ۱. ذکر شاهد مثال‌هایی (برای برخی تعابیر) از آثار منظوم کلاسیک چون دیوان شوریده شیرازی، تحفه نیر، شاهنامه و دیوان حافظ؛ ۲. بیان نظایر امثال از کتاب‌هایی چون کتاب کوچه احمد شاملو و امثال و حکم علامه دهخدا؛ ۳. اشاره به متداول بودن بعضی تعابیر در میان فارسی‌زبانان سرزمین‌های دیگر چون افغانستان و تاجیکستان. در آخر باید گفت برخی از شاهد مثال‌هایی که ذکر شده از لهجه شیرازی نیست؛ اگرچه نویسنده در مقدمه، خود این مطلب را تصریح کرده‌اند ولی در متن کتاب، این تعابیر از یکدیگر تفکیک نشده و اشاره نشده که از چه لهجه‌ای هستند.

ب) زبان

در این بخش کتاب‌هایی معرفی شده‌اند که به بررسی و توصیف علمی لهجه شیرازی پرداخته‌اند. بخش اعظم کتاب «نگاهی به لهجه مردم شیراز» شامل: واژه‌نامه، مثل، کنایه، سروده‌های عامیانه و غیره است اما به حسب اینکه در باب مباحث زبانی لهجه شیراز حسن تقدم دارد، در این بخش معرفی شد. هم‌چنین قسمت بیشتر کتاب «توصیف گویش شیرازی» به بررسی و توصیف ویژگی‌های آوایی، ساخت‌واژی و نحوی این لهجه پرداخته‌است.

۱. شیرازی (نگاهی به لهجه مردم شیراز). محمود سپاسدار. شیراز. آوند اندیشه.

۱۳۸۸. ۳۰۰ صفحه.

ساختار کتاب: پیشگفتار. راهنمای آواها (۹-۱۲). مقدمه (۱۳-۱۵). مختصری درباره شیراز (۱۷-۲۳). دیدگاه‌هایی درباره شیراز و شیرازی (۲۵-۳۳). مقایسه (۳۵-۵۷). دستور (۵۹-۷۷). واژه‌نامه (۷۹-۱۶۷). مثل، کنایه، استعاره... (۱۶۹-۱۹۶). سروده‌های عامیانه (۱۹۷-۲۴۵)؛ چند اسم و عنوان به لهجه شیرازی (۲۴۷-۲۵۰)؛ بازی (۲۵۱-۲۵۳)؛ جای‌ها (۲۵۵-۲۶۲)؛ بی‌نام (۲۶۳-۲۶۸)؛ عبارت‌هایی به لهجه غلیظ شیرازی (۲۶۹-۲۷۲)؛ سروده‌هایی به لهجه شیرازی (۲۷۳-۲۹۸)؛ فهرست منابع (۲۹۹-۳۰۰).

مضامین اصلی: پیشگفتار: ۱. سخنان مجید روزی‌طلب، مدیر بنیاد فارس‌شناسی درباره زبان و ادبیات. ۲. راهنمای آواها (فهرست نشانه‌های آوایی و مقایسه آن‌ها با نشانه‌های خطی فارسی). ۳. مقدمه: الف) بیان این نکته که هیچ زبان زندهٔ پرکاربردی نیست که لهجه‌های گوناگونی نداشته باشد؛ ب) توضیحی درباره تفاوت گویش و لهجه و زبان معیار؛ پ) بیان انگیزه نویسنده که شامل: نوشتن واژه‌نامه‌ای جهت حفظ و نگهداری لهجهٔ اصیل شیرازی و نشان دادن تفاوت‌های این لهجه با زبان فارسی معیار می‌شود. **مختصری درباره شیراز:** دربرگیرنده توضیحاتی درباره موقعیت جغرافیایی، جمعیت، سابقه تاریخی، بافت شهر، دانشگاه‌ها و مدارس علمیه، باغ‌های شیراز، بقاع متبرکه، مساجد و سایر بناهای قدیمی شیراز. پس از آن، دیدگاه‌هایی درباره شیراز و شیرازی، سخنان و اشعاری از مؤلف حدودالعالم، باباطاهر عریان، سعدی، حافظ و شاعران و نویسندگان معاصر مانند: لطفلی صورتگر و محمدعلی جمال‌زاده و مستشرقین و خاورشناسانی چون ادوارد براون و لرد گرنز انگلیسی بیان شده.

متن اصلی: مقایسه: مقایسهٔ لهجهٔ شیرازی با زبان فارسی معیار در فرآیندهای واجی ابدال، ادغام و غیره. ساختار دستوری لهجهٔ شیرازی و توضیحاتی درباره تفاوت فعل، ضمائر، کاربرد پسوند u و ow لهجهٔ شیرازی در مقایسه با فارسی معیار. **واژه‌نامه:** ضبط واژگان صرف نظر از ذکر معانی واژه‌های معمول و معروف. مثل، کنایه، استعاره همراه با آوانگاری، معنا و بیان ریشهٔ برخی کنایه‌ها و جایگاه استفاده از برخی مثل‌ها. **سروده‌های عامیانه:** این سروده‌ها که بخشی از فرهنگ عامه (folklore) را تشکیل می‌دهند، مستقل و جدا از فرهنگ و جامعه نیستند و ماهیتشان به زمینه‌های اجتماعی و فرهنگی آنها وابسته است؛ از این رو به عنوان ابزار خوبی برای مطالعه و شناخت جامعه به کار می‌روند (سپاسدار، ۱۳۸۸: ۱۹۷). سروده‌های مربوط به بازی‌ها، واسونک، چیستان همراه با آوانگاری است. چند اسم و عنوان به لهجهٔ شیرازی با این توضیح که در اثر فرآیندهای واجی، تعدادی از نام‌ها به ویژه هنگامی که با عنوان همراه باشند، ساده و نرم و اغلب کوتاه‌تر می‌شوند. **جای‌ها:** محله‌ها، کوی‌ها و به طور کلی مکان‌هایی که مردم به لهجهٔ خود تلفظ می‌کرده‌اند. این مکان‌ها همراه با آوانگاری و گاهی شکل احتمالی معیار آن آمده است. **بازی‌ها:** اشاره‌ای کوتاه به بازی‌های شیراز و ارجاع به کتاب «بازی‌های محلی فارس» آقای ابوالقاسم فقیری. **بی‌نام:** سخن مؤلف: «این بخش عنوانی ندارد چون نتوانستم عنوان مناسب و جامعی برای آن پیدا کنم» (سپاسدار، ۱۳۸۸: ۲۶۴). ذکر نام اشخاصی که به نوعی در شیراز معروف بوده‌اند و اسامی

آنان معمولاً با تلفظ خاصی همراه است. وجه تسمیه یا توضیحات دیگری که به شناخت بیشتر افراد کمک می‌کند، همراه با آوانگاری بیان شده‌اند. عبارت‌هایی به لهجه غلیظ شیرازی: بیان معنای واژگان دیریاب در متن یا واژه‌نامه به همراه آوانگاری کل عبارات. سروده‌هایی به لهجه شیرازی: بیان سروده‌های قدیمی شیراز از سید اسدالله شیرازی متخلص به غرا (۱۲۹۰ خورشیدی)؛ حاج محمدتقی فصیح الملک متخلص به شوریده (۱۳۰۵ خورشیدی)؛ محمدجعفر بازارگادی متخلص به سرود (۱۳۴۲ خورشیدی)؛ دکتر بیژن سمندر و یدالله طارمی به همراه آوانگاری.

توضیح: بخش مهم این کتاب مقایسه فرآیندهای واجی و ویژگی‌های دستوری لهجه شیرازی با زبان فارسی معیار است که می‌تواند مقدمه‌ای در پژوهش‌های زبانی لهجه شیرازی باشد. فصلی که به معرفی شخصیت‌های مشهور بین مردم کوچه و بازار شهر شیراز می‌پردازد نوآورانه است و نشانگر شغل‌ها و پیشه‌های شیراز قدیم است. به علاوه برخی دقیقه‌های تاریخی در این بخش رخ می‌نماید؛ از جمله: ربیع قانونی (رحیم فرزند ابراهیم متولد ۱۲۵۴ در شیراز) اولین کسی است که ساز «قانون» را از شام به ایران آورد. در همین بخش، نگارنده درباره فردی به نام داش آگلی نوشته‌اند: «نگارنده داستان‌های زیادی از جلدی و تر و فرزی و جوانمردی این داش آگلی از پدر بزرگش شنیده‌است.» (سپاسدار، ۱۳۸۸: ۲۶۵). نویسنده به در دسترس نبودن این داستان‌ها که از پدر بزرگشان شنیده‌اند اشاره‌ای نکرده‌اند؛ بنابراین بهتر بود آن‌ها را به عنوان منبع شفاهی مطرح کنند یا اگر در اثری جداگانه آن‌ها را نقل کرده‌اند، متذکر شوند. نکته دیگر آنکه در کتاب، گفتار و دیدگاه دانشمندان از قرن چهارم تا قرن حاضر درباره شیراز و شیرازی بدون منبع ذکر شده. مثلاً نگارنده این شعر را به عنوان سروده باباطاهر ذکر کرده‌اند:

صفاهونم صفاهونم چه جا بی که هر یاری گرفتم بی وفا بی
شوم یک سر برونم تا به شیراز که هر یاری گرفتم بی وفا بی

(سپاسدار، ۱۳۸۸: ۲۵)

به عقیده برخی پژوهشگران، این شعر از پورفریدون، شاعر اواخر سده هفت و اوایل سده هشت هجری بوده است. جمشید صداقت‌کیش در این باره می‌گوید که با توجه به اینکه تنها در دو نسخه از مجموعه نسخه‌ها، این دوبیتی به نام باباطاهر آمده‌است، تردیدی نیست که این دوبیتی از آن پورفریدون است. به علاوه حدود منطقه زندگی پورفریدون را هم با همین دوبیتی مشخص کردیم که ردپایی از آشنایی باباطاهر با این نقاط وجود ندارد (صداقت‌کیش، ۱۳۷۹: ۲۵۵).

از دیگر بخش‌های ارزشمند کتاب «سروده‌هایی به لهجه شیرازی» است که از نمونه اشعار شاعران یک قرن اخیر (قرن ۱۳ ه.ق) بهره برده‌است.

۲. توصیف گویش شیرازی. جلال رحیمیان. شیراز. انتشارات دانشگاه شیراز. ۱۳۹۱. ۱۸۵ صفحه.

ساختار کتاب: نشانه‌های آوایی (۷-۹)؛ پیشگفتار (۱۱-۱۴)؛ گفتار نخست آواشناسی و واج‌شناسی (۱۵-۳۸)؛ گفتار دوم ساخت واژه (۳۹-۵۳)؛ گفتار سوم جنبه‌های واژگانی و نحوی افعال گویش شیرازی (۵۵-۱۰۸)؛ گفتار چهارم ویژگی‌های معنایی اصطلاحات گویش شیرازی؛ (۱۰۹-۱۳۰)؛ گفتار پنجم واژه‌ها (۱۳۱-۱۸۵)؛ منابع (۱۸۶-۱۸۷).

مضامین اصلی: نشانه‌های آوایی. هم‌خوان‌ها. واکه‌ها. واج‌گونه‌های واکه‌های ساده گویش شیرازی. واکه‌های مرکب گویش شیرازی. نشانه‌های به‌کار رفته در کتاب. پیشگفتار. توضیحی در باب اهمیت مطالعه گویش‌شناسی. پیشینه پژوهش. توضیحی درباره زبان، گویش و لهجه.

متن اصلی: گفتار نخست آواشناسی و واج‌شناسی: توصیفی از گویش شیرازی با توضیحاتی درباره واج و هجا. گفتار دوم ساخت واژه: توضیحاتی درباره تصریف، اسم، ضمائر، علامت او/ا/ در گویش شیرازی، نشانه نکره، مفعول، کسره اضافه، ویژگی‌های واژگانی. گفتار سوم جنبه‌های واژگانی و نحوی افعال گویش شیرازی شامل وجه، نمود، پیشوندهای فعلی، عناصر مورد استفاده در افعال، واژه فعل و در آخر فعل‌های گویش شیرازی به همراه آوانگاری و معنی. گفتار چهارم ویژگی‌های معنایی اصطلاحات گویش شیرازی: معرفی اصطلاحات رایج همراه با آوانگاری و معنای آن. گفتار پنجم واژه‌ها: اسم، گروه‌های اسمی و صفت گویش شیرازی به همراه آوانگاری و معنای آنها. منابع

توضیح: رویکرد بدیع اثر حاضر این است که به بررسی و توصیف علمی جنبه‌های آواشناختی، واژگانی و نحوی لهجه شیراز پرداخته که در بسیاری مطالعات از آن غفلت شده. از دیگر وجوه مثبت کتاب مقایسه گزاره‌های زبانی و دستوری گویش شیرازی با زبان فارسی معیار است که تحولات زبانی این لهجه را نشان می‌دهد. فهرست منابع و مآخذ در پایان اثر ذکر شده‌است؛ ارجاع منابع به صورت پاورقی یا درون‌متنی در اثر دیده نمی‌شود. در بخش واژه‌ها چند اختلاف جزئی در صورت واژه به گویش شیرازی با صورت واجی آن دیده شد؛ مانند: «پاردم

سُوید» که صورت واجی آن /pǎrdom sǎeede/ است؛ یا «وازی» که صورت واجی آن به صورت /vǎressi/ آمده و حرکت حرف «ر» مختلف است؛ یا «بدبخ» که در صورت واجی آن در کتاب حرف «ت» اضافی است /bad-baxt/.

ج) فرهنگ مردم

بررسی واژه‌ها و ضرب‌المثل‌های یک لهجه به درک زوایای فرهنگی آن کمک شایانی می‌کند؛ به همین جهت علاوه بر کتاب‌هایی که مشخصاً به گردآوری و واکاوی این مواد پرداخته بودند، از نوشته‌هایی که نشان‌دهنده آداب و رسوم مردم بودند، غافل نشدیم. در این بخش به آن دسته از کتاب‌های آداب و رسوم (فرهنگ) پرداخته‌ایم که دربرگیرنده واژه‌ها و اصطلاحات هستند.

۱. فرهنگ مردم شیراز. حسین (ایرج) خدیش. شیراز. انتشارات نوید شیراز. ۱۳۸۵.
۳۸۴ صفحه. (چاپ اول: شیراز: دانشنامه فارس؛ ۱۳۷۹)

ساختار کتاب: مقدمه (۵-۱۰). راهنمای آوانویسی (۱۰-۱۲). متلک‌ها (۱۹-۲۸۶). آداب و رسوم (۲۸۷-۳۰۲). پختنی‌ها (غذاها) (۳۰۳-۳۲۱). بازی‌ها (۳۲۵-۳۴۸). شعرها (۳۴۹-۳۵۸). کبوتر و کبوتربازی (۳۵۹-۳۸۱). منابع و مآخذ (۳۸۲-۳۸۴).

مضامین اصلی: مقدمه: سخن مؤلف: در قسمت واژه‌ها تا آنجا که امکان داشته سعی شده است از کلمات مصطلح‌شده و گویشی کمتر استفاده شود. واژه‌ها و ریشه کلمات با ذکر مآخذ نقل شده است و در نتیجه با این شیوه قدمت کلمات هم مشخص شده. اشاره به ذکر نام شاعرانی که آثاری به لهجه شیرازی دارند مثل شاه‌داعی شیرازی، شمس پُسر ناصر و مثلثات سعدی. با مطالعه این آثار آشکار می‌شود که نظر گویندگان بیشتر به لهجه بوده و از بسیاری واژه‌های متداول در شیراز آن زمان استفاده نشده است. تنها در نوشته‌های بسحاق اطعمه، شاعر قرن هشتم، بیشتر از سایرین از کلمات شیرازی به خصوص اسامی خوراکی‌ها استفاده شده است. ۲. درباره چگونگی ثبت مثل‌ها توضیحاتی داده شده. ۳. در ضبط متلک‌ها در گزینش نهایی، آنکه بیش از بقیه رایج بوده ثبت شده است. ۴. راهنمای آوانویسی.

متن اصلی: واژه‌ها: واژه‌نامه براساس حروف الفبا به همراه آوانگاری و معنای کلمه و توضیحاتی درباره آن کلمه؛ در بعضی شواهد، ذکر مآخذ کلمه. **متلک‌ها:** ذکر الفبایی متلک‌های شیرازی به همراه توضیحاتی درباره آن‌ها. بیان معادل برخی متلک‌ها از امثال و حکم دهخدا. آداب

و رسوم: شرح بعضی آداب و رسوم مردم شیراز (روایتگران این بخش چهار نفر خانم شیرازی هستند که سه نفر آن‌ها بی سواد و به نفر تا ششم ابتدائی سواد دارد). **پختنی‌ها و غذاها:** دستور تهیه بعضی غذاهای محلی شیراز که بعضی از آن‌ها، نام‌هایی به لهجه شیرازی دارند و نام آن با زبان رسمی و معیار تفاوت دارد. **بازی‌ها:** نام و شرح بازی‌های شیرازی که در لهجه شیراز اسم‌های خاصی دارند (گاهاً همراه با آوانگاری). **شعرها (واسونک‌ها):** تعدادی از شعرها و واسونک‌های شیراز. **کبوتر و کبوتربازی:** شرح اصطلاحات شیرازی خاص کبوتربازان همراه با آوانگاری و شرح.

توضیح: متلک‌ها، غذاها، بازی‌ها و اصطلاحات کبوتر و کبوتر بازی از فصل‌های ویژه کتاب هستند که در آثار پیشین بدین صورت به آن‌ها پرداخته نشده. پژوهش‌گر در این بخش‌ها، فقط به ذکر اصطلاحات بسنده نکرده و درباره هر کدام تا حد امکان توضیحی مبسوط داده‌اند. مثلاً در قسمت متلک‌ها، ریشه و نظایر متلک را بیان کرده‌اند. در بخش واژگان علاوه بر آوانگاری، معنای برخی واژگان از فرهنگ‌هایی مانند برهان، آندراج، انجمن آرا و لغتنامه دهخدا ضبط شده. علاوه بر آن شاهد مثال غذاها از بسحاق اطعمه به نقل از فرهنگ جهانگیری آمده‌است. معنای برخی واژگان فصل متلک‌ها در پاورقی ذکر شده؛ کتاب فهرست منابع و مآخذ دارد.

۲. خوشا تفرج شیراز (جستارهایی در فرهنگ مردم). تحقیق عبدالرحیم ثابت. شیراز، ادیب مصطفوی و بنیاد فارس‌شناسی. ۱۳۹۱. ۳۳۶ صفحه.
 ساختار کتاب: از تفرج تا تماشا (سخن نویسنده) (۹-۱۱)، متن کتاب به همراه کتاب‌نامه در پایان هر فصل (۱۲-۳۳۳).

مضامین اصلی: از تفرج تا تماشا: بیان تفاوت معنایی دو واژه «تماشا» و «تفرج». .
متن اصلی: خوشا تفرج شیراز: ۱. اشاره به روحیات مردم شیراز؛ ۲. نام بردن گلگشت‌ها و تفرج‌گاه‌های آیینی به انضمام شرح هر گلگشت. **طنز و مطایبه در زبان عامه:** ۱. معرفی عبارت‌های مطایبه‌آمیز به عنوان بخشی ارزشمند از زبان عامه؛ ۲. گزیده‌ای از یک پژوهش گسترده درباره عبارت‌های طنزآمیز در زبان عامه. **عبارت‌ها و تعارف‌های رایج در بین زنان شیرازی:** ۱. پیشگفتاری در بیان علت‌های استفاده از این عبارات؛ ۲. ذکر الفبایی تعارف‌ها و عبارت‌ها به همراه توضیح و بیان بعضی نظیرها در متون نظم و دیگر لهجه‌ها. **اصطلاحات باغداری متداول در**

مسجد بردی شیراز: ۱. پیشینه و اهمیت «مسجد بردی» یا «مسجد قصرالدشت»؛ ۲. گفتار بزرگان درباره باغ‌های قصرالدشت؛ ۳. بیان اصطلاحات خاص مربوط به باغداری و آبیاری، نام میوه‌های مختلف به عنوان جلوه مهم فرهنگ مردم قصرالدشت؛ ۴. ذکر پیشینه توجه قدما به مشاغل و پیشینه‌ها. ۵- بیان مجموعه‌ای از واژه‌ها و اصطلاحات باغداری متداول در مسجد بردی شیراز. فرهنگ باغداری در مسجد بردی شیراز: ۱. توضیح پاره‌ای از آداب فرهنگ باغداری در مسجد بردی شیراز؛ ۲. معرفی شماری از میوه‌های باغ‌های دیروز این سامان. واژه‌ها و اصطلاحات نقره‌کاران شیرازی: ۱. معرفی آقای «عبدالحسین اولیاء سمیع» از پیش‌کسوتان هنر نقره‌کاری شیراز. ۲. بیان تاریخچه‌ای موجز درباره هنر نقره‌کاری؛ ۳. بیان نظر بزرگان درباره این هنر؛ ۴. معرفی پیشکسوتان؛ ۵. معرفی ظرف‌ها و ابزارها به همراه واژه‌ها و اصطلاحات. قصه فقدان یک کتیبه: ۱. معرفی و بیان ویژگی‌های کتیبه مسجد قصرالدشت به همراه ذکر متن کتیبه.

توضیح: واژگان فصل «اصطلاحات باغداری متداول در مسجد بردی شیراز» بدیع هستند. هم‌چنین در بخش «واژه‌ها و اصطلاحات نقره‌کاران شیراز» کوشیده‌اند واژگان این هنر قدیمی شیراز را احیاء و ثبت کنند. این فصل نیز مانند فصل قبلی مضمونی تازه دارد است و چون تا به حال بدان پرداخته نشده، منبع ایشان روایت شفاهی آقای عبدالحسین اولیاء سمیع است. هر فصل مقدمه‌ای دارد که ضمن معرفی عنوان آن، اهمیت بیان واژه‌ها مطرح می‌شود. عبارات و اصطلاحات هر فصل معنا شده‌است و توضیحاتی چون: بیان نظایر از فرهنگ لغاتی چون لغتنامه دهخدا، ذکر شاهد مثال از برخی متون کلاسیک فارسی بیان شده. واژگان دشوار آوانگاری شده و کتاب فهرست منابع و مآخذ دارد.

۳. دل‌نوشته‌هایی از فرهنگ، آداب، رسوم و باورهای مردم شیراز. تحقیق جمال زبانی. شیراز. آوند اندیشه. ۱۳۹۳. ج ۳. ۲۵۶ صفحه. (چاپ اول: شیراز: آوند اندیشه، ۱۳۸۸) ساختار کتاب: درآمد (۷-۱۴). راهنمای آوانویسی (۱۹). متن کتاب (۲۱-۲۵۴). مضامین اصلی: درآمد: ۱. چکیده‌ای از پیشگفتارهای چاپ اول کتاب «دل‌نوشته‌ها»؛ ۲. چکیده‌ای از نقد بر کتاب دل‌نوشته‌ها در روزنامه‌های شیراز.

متن اصلی: شامل آداب و رسوم مختلف به همراه ذکر برخی اصطلاحات و واژه‌ها به همراه آوانگاری مانند: ۱. آداب و رسوم نوروز؛ ۲. آداب و رسوم ماه رمضان؛ ۳. آداب و رسوم

عروسی‌کردن؛ ۴. آداب و رسوم حاملگی و زایمان؛ ۵. آداب و رسوم مردن؛ ۶. بازی‌ها و سرگرمی‌های بچه‌های شیراز؛ ۷. خوردنی‌های شیراز؛ ۸. دردها و درمان‌ها؛ ۹. مکان‌ها؛ ۱۰. هنر و پیشه‌های فراموش‌شده؛ ۱۱. فرهنگ و رسم‌های گوناگون؛ ۱۲. سرشماری و بچه‌ها؛ ۱۳. باورهای مردم شیراز؛ ۱۴. واگوشک.

توضیح: آنچه در این کتاب در مقایسه با دیگر آثار خودنمایی می‌کند، بخش واگوشک یا چیستان در گویش شیرازی است. حسن دیگر کتاب آن است که برخی مطالب آن تازه‌اند و در هیچ کتاب دیگری نیامده؛ مانند آداب و رسوم مردن. واژگان هر بخش نشان‌دهنده باورها و آداب و رسوم مردم است که نگارنده کتاب فقط به بیان فهرست‌واره‌ای بسنده نکرده و برای هر عنوان، توضیحاتی مبسوط بیان کرده‌اند. تنها واژگان دشوار آوانگاری شده‌اند و فهرست منابع بهره‌مندی، چه شفاهی چه کتبی ذکر نشده.

۴. ۲. مقالات

در این گفتار بر آن هستیم تا مقالات این حوزه را بررسی کنیم. نظر به تنگی مجال در این گفتار، پژوهش‌های ابتدائی فهرست‌وار بر اساس سال انتشار معرفی شده‌اند؛ سپس تحقیقاتی که از سال ۱۳۸۰ به بعد انجام گرفته‌اند، شرح شده‌اند. به این ترتیب که ابتدا ساختار مقاله مشخص شده؛ آنگاه به بررسی مضامین و متن اصلی مقاله پرداختیم. در آخر نیز توضیحاتی درباره مقاله بیان شده‌است. مضامین و متن اصلی مقالات به جهت یکسانی در هم ادغام شده‌است. برخی مقاله‌ها بدون مقدمه، چکیده و نتیجه‌گیری هستند. هم‌چنین مقالاتی که مقدمه نداشتند، توضیحات ابتدائی آن‌ها در بخش ساختار مقاله با عنوان «پیش‌درآمد» نام‌گذاری شده‌اند.

الف) مقالات اولیه

۱. تصنیف قدیم شیرازی. تقی دانش. ماهنامه یغما. مهر ماه ۱۳۲۷. شماره ۷. ص ۳۱۰.
۲. مثلثات شیخ سعدی. محمدمین ادیب‌طوسی. نشریه دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تبریز. دی ماه ۱۳۳۴. دوره ۷. شماره ۲. ص ۱۷۵ تا ۱۸۹.
۳. دو غزل به لهجه شیرازی و چند ترانه نیریزی. محمدمین ادیب‌طوسی. نشریه دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تبریز. بهار ۱۳۳۸. سال ۱۱. شماره ۸. ص ۱ تا ۱۸.
۴. شاه‌داعی شیرازی. محمد دبیرسیاقي. ماهنامه ایران‌آباد. آبان ۱۳۳۹. شماره ۸.

کتاب‌شناسی توصیفی آثار پژوهشی لهجه شیرازی ۸۳

۵. سه گفتار به لهجه شیرازی قرن نهم. محمدامین ادیب‌طوسی. نشریه دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تبریز. تابستان ۱۳۴۴. سال ۱۷. شماره ۲. ص ۱۴۹ تا ۱۸۲
۶. کان ملاحظ به لهجه شیرازی قرن نهم هجری از شاه‌داعی. محمدامین ادیب‌طوسی. نشریه دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تبریز. ۱۳۴۴. سال ۱۷. شماره ۳. ص ۲۵۳ تا ۲۷۶
۷. کان ملاحظ. محمدامین ادیب‌طوسی. نشریه دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تبریز. ۱۳۴۴. سال ۱۷. شماره ۴. ص ۴۶۶ تا ۴۸۹
۸. لهجه شیرازی تا قرن نهم هجری. یحیی ماهیارنوابی. نشریه دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تبریز. ۱۳۴۴. سال ۱۷. شماره ۱. ص ۷۷ تا ۹۰
۹. کان ملاحظ. محمدامین ادیب‌طوسی. نشریه دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تبریز. ۱۳۴۵. بهار سال ۱۸. ص ۳۳ تا ۴۸
۱۰. کان ملاحظ. ۱۳۴۵. تابستان سال ۱۸. ص ۱۹۷ تا ۲۱۲
۱۱. کان ملاحظ. ۱۳۴۵. پاییز سال ۱۸. ص ۲۸۷ تا ۳۱۰
۱۲. کان ملاحظ. ۱۳۴۵. زمستان سال ۱۸. ص ۴۵۹ تا ۴۷۵
۱۳. نظری درباره مثلثات سعدی. کریم سنجایی. ماهنامه یغما. آبان ۱۳۴۶. شماره ۸. ص ۴۱۴ تا ۴۱۸
۱۴. نسخه مضبوط و مشکول مثلثات سعدی. ایرج افشار. ماهنامه یغما. مرداد ۱۳۴۶. شماره ۵. ص ۱ تا ۵
۱۵. مثلثات سعدی. محمدجعفر واجدشیرازی. ماهنامه یغما. مرداد ۱۳۴۷. شماره ۳. ص ۱ تا ۵
۱۶. شرح غزل مثلی از شاه داعی شیرازی. محمدجعفر واجدشیرازی. نشریه دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تبریز. ۱۳۴۸. شماره ۸۹. ص ۳ تا ۸
۱۷. مثلثات شیخ سعدی. محمدجعفر واجدشیرازی. ماهنامه یغما. آذر ۱۳۴۸. شماره ۹. ص ۲۲ تا ۲۷

۱۷. زبان مردم شیراز در زمان سعدی و حافظ. یحیی ماهیارنوبی. مجموعه مقالات فارسی. جلد ۱. به کوشش محمود طاووسی. انتشارات مؤسسه آسیایی دانشگاه پهلوی شیراز. ۱۳۵۰. ص ۱ تا ۱۷
۱۸. بسحاق اطعمه. محمد دبیرسیاقي. ماهنامه یغما. آبان ۱۳۵۴. شماره ۸.
۱۹. سه غزل از شمس پُس ناصر. یحیی ماهیارنوبی. پژوهش‌نامه بخش زبان‌شناسی مؤسسه آسیایی. تابستان تازمستان ۱۳۵۶. شماره ۲ تا ۴. ص ۸۳ تا ۱۰۰
۲۰. دو غزل از شمس پُس ناصر. یحیی ماهیارنوبی. پژوهش‌نامه بخش زبان‌شناسی مؤسسه آسیایی. بهار ۱۳۵۷. شماره ۱. ص ۱ تا ۸
۲۱. مثلثات سعدی، حافظ و شاه داعی، جعفر مؤیدشیرازی، ماهنامه یغما، مهر ۱۳۵۷، شماره ۷. ص ۴۱۷ تا ۴۲۱
۲۲.، آبان ۱۳۵۷. شماره ۸. ص ۴۸۹ تا ۴۹۵
۲۳. دو غزل دیگر از شمس پُس ناصر. یحیی ماهیارنوبی. پژوهش‌نامه بخش زبان‌شناسی مؤسسه آسیایی. تابستان تازمستان ۱۳۵۷. شماره ۲ تا ۴. ص ۱ تا ۱۵
۲۴. نخستین برگ از دیوان بازمانده شمس پُس ناصر. یحیی ماهیارنوبی. ماهنامه آینده. مهر و آبان ۱۳۵۹. شماره ۷ و ۸. ص ۵۰۱ تا ۵۰۶
۲۵. برگي از دیوان شمس پُس ناصر. یحیی ماهیارنوبی. ماهنامه چیستا. فروردین ۱۳۶۱. شماره ۸. ص ۹۳۶ تا ۹۴۳
۲۶. درباره دیوان شمس پس ناصر. سید محمد مهدی جعفری. ماهنامه چیستا. اردیبهشت ۱۳۶۱. شماره ۹. ص ۱۱۰۴ تا ۱۱۰۸
۲۷. دیوان شمس پُس ناصر و چند واژه آن؛ ملاحظاتی درباره خواندن برخی شعرها. احمد اقتداری. ماهنامه آینده. خرداد و تیر ۱۳۶۱. شماره ۳ و ۴. ص ۱۵۷ تا ۱۶۱
۲۸. تز اول آن روی نهکو بوادی. یحیی ماهیارنوبی. ماهنامه چیستا. اردیبهشت ۱۳۶۵. شماره ۲۸. ص ۵۹۳ تا ۵۹۸
۲۹. در حاشیه ی بومی سرود: زاد راه حرم وصل نداریم مگر (شمس پس ناصر). یحیی ماهیارنوبی. فصلنامه شعر. مرداد ۱۳۷۲. شماره ۵. ص ۷۲ تا ۷۵

کتاب‌شناسی توصیفی آثار پژوهشی لهجه شیرازی ۸۵

۳۰. چند غزل از شمس پس ناصر. یحیی ماهیانوابی. نامه فرهنگستان. زمستان ۱۳۷۴. شماره ۴. ص ۲۷ تا ۳۸
۳۱. قصیده ای و غزلی از شمس پس ناصر به گویش کهن شیراز. یحیی ماهیانوابی. نامه فرهنگستان. بهار ۱۳۷۵. شماره ۵. ص ۳۶ تا ۵۲.
۳۲. شمس پس ناصر. یحیی ماهیانوابی. فصلنامه شعر. پاییز ۱۳۷۶. شماره ۲۱. ص ۴۸ تا ۴۹
۳۳. واسونک. صادق همایونی. فصلنامه شعر. پاییز ۱۳۷۶. شماره ۲۱. ص ۴۳ تا ۴۷
۳۴. شمس پس ناصر، شاعر شیرازی. یحیی ماهیانوابی. به اهتمام محمود طاووسی. مجموعه مقالات فارسی. ۱۳۷۷. انتشارات نوید شیراز. ص ۲۶۷ تا ۲۸۹
۳۵. یک بیت شیرازی. یحیی ماهیانوابی. به اهتمام محمود طاووسی. مجموعه مقالات فارسی. ۱۳۷۷. انتشارات نوید شیراز. ص ۲۹۱ تا ۲۹۲
۳۶. اشعار پورفریدون در نسخه های خطی باباطاهر. جمشید صداقت‌کیش. دوفصلنامه پژوهش علوم انسانی (دانشگاه بوعلی). پاییز زمستان ۱۳۷۹. شماره ۱ و ۲.
۳۷. شمس پس ناصر. یحیی ماهیانوابی. دو ماهنامه بخارا. خرداد و تیر ۱۳۷۹. شماره ۱۲. ص ۳۲۸ تا ۳۳۰.

ب) مقالات متأخر

۱. لغات و اصطلاحات عامیانه شیرازی در آثار سیمین دانشور. سالومه رستم پور. کتاب ماه ادبیات و فلسفه. اردیبهشت ۱۳۸۰. شماره ۴۳. از صفحه ۳۷-۳۹. ساختار مقاله: متن کامل مقاله (۳۷-۳۹).
- مضامین اصلی: بیان بهره‌مندی خانم دانشور از لهجه شیرازی در آثارشان.
- متن اصلی: بررسی لهجه شیرازی از دو سو در آثار خانم دانشور: ۱. از جهت شیوه گفتاری و تأثیر این لهجه در داستان‌سرایی این نویسنده؛ ۲. از جهت وجود کلمات و اصطلاحات عامیانه شیرازی در نوشته‌های ایشان؛ تقسیم‌بندی تأثیرپذیری قهرمانان از لهجه شیرازی در آثار مختلف ایشان؛ ارائه فهرستی از واژگان شیرازی.

توضیح: این مقاله درباره چگونگی کاربرد لهجه شیرازی در آثار خانم دانشور است و هیچ‌گونه تحلیلی درباره این لهجه نیست و شیوه توصیفی دارد.

۲. شیرازی باستان. حسن رضائی باغبیدی. ویرنامه فرهنگستان (گوش‌شناسی). ۱۳۸۲. شماره ۱. از صفحه ۳۲-۴۰.

ساختار مقاله: متن کامل مقاله (۳۲-۴۰). (منابع، ارجاع‌ها و توضیحات به صورت پاورقی بیان شده‌اند.)

مضامین اصلی و متن اصلی: معرفی برخی از زبان‌های باستانی و نشان دادن برخی از فرآیندهای تغییر و تحوّل آن‌ها؛ نگاهی گذرا به دو گویش خاموش استان فارس یعنی شیرازی و کازرونی قدیم؛ شامل بیان شواهدی از آن‌ها در آثار شاعران و نویسندگان گذشته؛ بیان ویژگی‌های آوایی شیرازی باستان و وجه تمایز آن از فارسی باستان؛ بررسی تغییر و تحول چند ترکیب آوایی از فارسی باستان به شیرازی باستان و بیان نمونه‌هایی چند از کلمات در لهجه شیرازی و کازرونی قدیم؛ وجوه اشتراک شیرازی باستان و گویش‌های بازمانده آن از پاره‌ای جهات با فارسی میانه مانوی؛ ذکر این نتیجه که زیبا کنونی مردم شیراز باقی مانده گویش به نام شیرازی میانه است.

توضیح: این مقاله از نخستین پژوهش‌های آوایی لهجه شیرازی است که با بیان شواهد و تحولات زبان‌شناسی به واکاوی تغییر و تحول این لهجه از فارسی باستان پرداخته است. بنابراین می‌تواند به‌عنوان مدخلی برای پژوهش‌های بیشتر قرار گیرد.

۳. اصطلاحات باغداری متداول در مسجد بردی شیراز. عبدالرحیم ثابت. فصلنامه فرهنگ مردم. تابستان و پاییز ۱۳۸۴. شماره ۱۴ و ۱۵. از صفحه ۴۷-۷۷.

ساختار مقاله: پیش‌درآمد (۴۷-۵۰). اصطلاحات (۵۰-۷۵). یادداشت‌ها (۷۵). کتاب‌نامه (۷۶-۷۷).

مضامین اصلی: اصطلاحات مربوط به باغداری، آبیاری و نام میوه‌ها.

متن اصلی: توضیحی درباره مسجد بردی واقع در محله قصرالدشت شیراز و پیشینه تاریخی آن؛ یادکردی از قبر مکتبی که در این مسجد است؛ بیان اصطلاحات باغداری که در این مسجد کاربرد دارد به همراه معنی واژگان، توضیحات و بعضاً شاهد مثال از لغت‌نامه دهخدا.

توضیح: این مقاله به همراه دو مقاله عبارت‌ها و تعارف‌های رایج در بین زنان شیرازی و واژگان و اصطلاحات نقره‌کاران شیرازی برگرفته از کتاب خوشا تفرّج شیراز است. انتشار مطالب سودمند این کتاب در قالب مقاله، فرصتی است مناسب برای بهره‌مندی افرادی که به اصل کتاب دسترسی ندارند. بهتر بود اصطلاحات آوانگاری شوند.

۴. تلفظ واج «آ» در گویش شیرازی. جمال زیانی. ماهنامه حافظ. شهریور ۱۳۸۵. شماره ۳۴. از صفحه ۶۴-۶۵.

ساختار مقاله: متن کامل مقاله (۶۴-۶۵).

مضامین و متن اصلی: بیان تغییرات مصوت بلند «آ» در لهجه مردم شیراز؛ ارائه جدولی از شکل‌های مختلف تلفظ این واج؛ ذکر شواهدی از واژگان با تغییر تلفظ واج «آ» در آن‌ها.
توضیح: در این مقاله علت تلفظ‌های گوناگون مصوت بلند «آ» بیان نشده ولی موضوعی که این پژوهشگر فرهنگ شیراز برگزیده‌اند، می‌تواند دریچه‌ای راهگشا برای سایر پژوهشگران باشد تا بتوانند دستورالعملی برای این تغییرات بیابند.

۵. عبارت‌ها و تعارف‌های رایج در بین زنان شیرازی. عبدالرحیم ثابت. فصلنامه فرهنگ مردم. بهار ۱۳۸۵. شماره ۱۷. از صفحه ۱۵۵-۱۶۹.

ساختار مقاله: پیش‌درآمد (۱۵۵-۱۵۷). عبارت‌ها و تعارف‌ها (۱۵۷-۱۶۹). پی نوشت (۱۶۹). منابع (۱۶۹).

مضامین اصلی: شرح تعارفات رایج بین زنان شیرازی.

متن اصلی: بیان این نکته که تعارف‌ها برگرفته از روحیات اخلاقی و محیط اجتماعی و باورهای آن‌هاست مثل: تقال به خیر زدن در کارها. بیان تعدادی از این تعارف‌ها به همراه موقعیت کاربرد آن‌ها.

توضیح: این مقاله برگرفته از کتاب خوشا تفرّج شیراز است. واژه‌ها آوانگاری نشده‌اند و بهتر بود که آوانگاری شوند. این مقاله فهرست منابع دارد. (ر.ک: توضیحات کتاب خوشا تفرّج شیراز).

۶. زبان مردم شیراز در گذر زمان با یاد استاد انجوي شیرازي «نجوا». عبدالنبي سلامي. فصلنامه فرهنگ مردم ایران زمین. زمستان ۱۳۸۶. شماره ۱۱. از صفحه ۸۹-۱۱۸. ساختار مقاله: چکیده (۸۹). مقدمه (۹۰). شیرازي و دوره‌هاي تاريخي (۹۱-۹۵). برخي واژه‌هاي شیرازي قديم (۹۵-۹۶). لهجه امروز مردم شیراز (۹۷-۱۱۶). نتیجه‌گيري (۱۱۷). فهرست منابع (۱۱۸).

مضامين اصلي: تقسيم بندي دوره‌هاي زبان شیرازي به سه دسته شامل: دوره اول که شیرازي باستان نام دارد، دوره دوم از قرن ۷ تا ۹ هجري و دوره سوم: از زنديه به بعد. متن اصلي: تعريف شیرازي باستان برگرفته از مقاله «شیرازي باستان» آقاي حسن رضائي باغبیدي. ذکر شواهدی از اشعار باقي مانده شیرازي قديم به همراه ترجمه شعر و آوانگاري برگرفته از مقالات آقاي ماهيارنوابي. بيان خصوصیت گویش قديم شیرازي. فهرست برخي از واژه‌هاي شیرازي قديم با آوانگاري و معني. فهرست واژه‌هاي لهجه امروز مردم شیراز. توضیح: نگارنده در این مقاله به گردآوری اطلاعاتی که تا زمان ایشان درباره تغییرات لهجه شیرازي شده پرداخته‌اند و سپس مانند دیگر مقالات به جمع‌آوری تعدادی از واژه‌هاي لهجه شیرازي پرداخته‌اند.

۷. فارس و زبان روزگار سعدي. حمید یزدان‌پرست. مجله اطلاعات سياسي اقتصادي. آذر و دي ۱۳۸۷. شماره ۲۵۵ و ۲۵۶. از صفحه ۱۹۴-۲۱۱. ساختار مقاله: پیش درآمد (۱۹۴-۱۹۶). متن مقاله (۱۹۶-۲۰۹). منابع (۲۰۹-۲۱۰). پی‌نویس (۲۱۰-۲۱۱).

مضامين اصلي: بررسی گویش شیرازي در زمان سع‌ي و مقایسه آن با گویش شیرازي امروز. متن اصلي: توضیحاتی درباره خوش‌زبانی شیرازي‌ها و افتخار سعدي و حافظ به لهجه شیرازي با ذکر چند شاهد. معرفی اشعار بازمانده از شیرازي قديم برگرفته از مقاله «چند غزل از شمس پس ناصر» آقاي ماهيار نوابي؛ بیان نظر دکتر رضايي باغبیدي که شیرازي قديم را بازماندگان زبانی دانسته‌اند که می‌توان آن‌ها را شیرازي میانه و صورت باستانی آن را شیرازي باستان نامید. اشاره به ابیات تنی چند از شاعران فارس مانند شاه‌داعي و مقایسه فاصله گویش رایج محلی آن‌ها

با زبان فارسی رسمی شاعرانی چون سیف فرغانی؛ شعرهایی از شاعران معاصر محلی سرای شیراز مانند سیروس دادرسی و احد ده‌بزرگی، خانم دانشفرد و... مقایسه گویش امروزی و گویش کهن شیرازی.

توضیح: ایشان چند شعر گویش قدیم و جدید شیراز که قبلاً معنا شده بود را گردآوری کرده اند و از این جهت کار نوآورانه‌ای نکرده‌اند.

۸. واژگان و اصطلاحات نقره‌کاران شیرازی. عبدالرحیم ثابت. فصلنامه فرهنگ مردم. پاییز و زمستان ۱۳۸۸. شماره ۳۱ و ۳۲. از صفحه ۵-۵۴.

ساختار مقاله: رویاهای نقره‌ای تو (۱-۲). هنر نقره‌کاری در شیراز (۲-۶). راوی این روایت (۶-۸). واژگان و اصطلاحات حرفه نقره‌کاری (۹-۴۹). پی‌نوشت‌ها (۴۹). منابع (۵۰).
مضامین اصلی: واژگان و اصطلاحات هنر نقره‌کاری شیراز.

متن اصلی: بیان پیشینه و تاریخچه‌ای بسیار کوتاه از هنر نقره‌کاری؛ ذکر کاربردهای این هنر در شیراز و بعضی باورهای مذهبی درباره استفاده از ظروف نقره در شیراز؛ معرفی آقای عبدالحسین اولیاء سمیع از پیشکسوتان نقره‌کاری و بیان نام اصطلاحات، ظرف‌ها و ابزارها از زبان ایشان. آوردن معنا و آواگاری واژگان نامفهوم شیرازی متن.

توضیح: این مقاله برگرفته از کتاب خوشا تفریح شیراز است و به نوبه خود پژوهشی است بدیع برای حفظ و مکتوب کردن واژگان این حرفه و راه‌گشای تحقیقات آتی خواهد بود.

۹. بعضی ویژگی‌های ابیات شیرازی سعدی در مثلثات. علی اشرف صادقی. سعدی‌شناسی. اردیبهشت ۱۳۸۹. دفتر سیزدهم. از صفحه ۱ تا ۵. (نسخه الکترونیکی این مقاله شماره صفحه نداشت؛ لذا این شماره‌ها فرضی است).
ساختار مقاله: چکیده و کلید واژه (۱). متن مقاله (۲-۵).

مضامین اصلی: تصحیح دوباره برخی از واژگان شیرازی مثلثات سعدی و بین چند ویژگی گویش شیرازی بر مبنای واژه‌های تصحیح شده.

متن اصلی: پیشینه‌ای از تحقیقات انجام شده درباره مثلثات سعدی ارائه شده؛ اعتقاد نویسنده مقاله مبتنی بر به دست ندادن تصحیحی درست از واژه‌های شیرازی مثلثات؛ تصحیح برخی از این

واژه‌ها با بررسی چند نسخه؛ بیان ویژگی‌های گویش شیرازی با توجه به شکل جدید کلمات تصحیح شده.

توضیح: پیشینه‌ای از تحقیقات علمی انجام شده روی مثلثات سعدی بیان شده‌است. ایشان با روشنگری درباره تحقیقات ادیب طوسی و واجد شیرازی باب تازه‌ای را برای پژوهش‌های آینده گشوده‌اند.

۱۰. بررسی گونه‌های اصلی وزن و تحول آن‌ها در شعر گویش شیرازی. محمد مرادی. فصلنامه ادبیات و زبان‌های محلی ایران. پاییز ۱۳۹۰. سال اول. شماره ۱. از صفحه ۱۷۷ تا ۲۱۰.

ساختار مقاله: چکیده و کلیدواژه (۱۷۷). مقدمه (۱۷۸-۱۸۰). بررسی گونه‌های وزن در غزل سروده‌های گویش شیرازی (۱۸۰-۱۹۸). کاربرد وزن در قالب‌های دیگر شعر شیرازی (۱۹۸-۲۰۶). نتیجه‌گیری (۲۰۶-۲۰۷). منابع (۲۰۸-۲۰۹).

مضامین اصلی: بررسی وزن عروضی اشعار شاعران شاخص گویش شیرازی.

متن اصلی: بیان پیشینه‌ای درباره سرودن شعر به لهجه‌های محلی؛ سپس ذکر پیشینه و نمونه‌هایی از سرودن شعر به لهجه شیرازی. بیان این نکته که: «بسیاری از منتقدان ادبی و گونه‌شناسان، اشعار بومی را به سبب مفاهیم رایج در آن‌ها در زمره انواع غنایی به‌شمار می‌آورند و موسیقی و وزن یکی از شاخصه‌های اصلی شعر غنایی است.» (مرادی، ۱۳۹۰: ۱۸۰). سپس بررسی وزن عروضی اشعار شاعران گویش قدیم شیرازی مانند: شمس پس ناصر، شاه‌داعی و اشعار شاعران شاخص معاصر مانند: بیژن سمندر، یداله طارمی، احد ده‌بزرگی، محمدحسین شفاعت و سیروس دادرس.

توضیح: نگارنده از منظری تازه به گویش شیرازی نگریسته‌اند. هم‌چنین جدول‌های بررسی گونه‌های وزن در غزلیات شمس پس ناصر، شاه‌داعی و از شاعران معاصر آقای بیژن سمندر و ... اطلاعات جدیدی درباره کمیّت بهره‌مندی شاعران شیرازی از وزن‌های عروضی در اختیار محققان می‌گذارد.

۱۱. بررسی و تحلیل بلاغت و درونمایه اشعار محلی شیراز. مهدی رضایی و فرناز ملکی. مجموعه مقالات همایش ملی ادب محلی و محلی سرایان ایران زمین. ۱۳۹۰. از صفحه ۲۶۷ تا ۲۷۹.

ساختار مقاله: چکیده و کلیدواژه‌ها (۲۶۷). مقدمه (۲۶۸). آرایه‌های ادبی (۲۶۹-۲۷۶). بررسی محتوا (۲۷۷). نتیجه (۲۷۸). منابع (۲۷۹).

مضامین اصلی: بررسی کاربرد آرایه‌های ادبی در اشعار محلی شیراز و درون‌مایه‌های شعرهای محلی و پی‌بردن به روحيات مردم این شهر.

متن اصلی: استفاده اشعار فولکلور از آرایه‌های ادبی؛ ذکر نمونه‌هایی از صنایع مختلف ادبی مانند تشبیه، کنایه، تضاد، جناس و ... در اشعار منتخب. بررسی محتوای اشعار و بیان اینکه: «از میان آرایه‌ها و صنایع بدیعی و بیانی که در اشعار محلی شیراز بسیار کاربرد دارد تشبیه و آن هم از نوع تشبیه محسوس به محسوس است و این حاکی از روحیه صاف و بدون پیچیدگی و ابهام آن‌هاست» (رضایی، ۱۳۹۰: ۲۷۸).

توضیح: موضوع و یافته‌های محققان در این پژوهش نو و چشم‌گیر است. اگر داور آن‌ها درباره ارتباط آرایه‌های ادبی با روحيات مردم شیراز بر مبنای اشعار شاعران بیشتری بود شاید به یافته‌های دیگری نیز دست می‌یافتند.

۱۲. ترانه‌های کودکان در ادبیات محلی در ادبیات محلی شیراز. محمدهادی خالق‌زاده. مجموعه مقالات همایش ملی ادب محلی و محلی سرایان ایران زمین. ۱۳۹۰. از صفحه ۲۴۹ تا ۲۵۸.

ساختار مقاله: چکیده و واژه‌های کلیدی (۲۴۹). مقدمه (۲۵۰-۲۵۱). ترانه‌های کودکان (۲۵۲). لایه‌ها (۲۵۲-۲۵۳). ترانه‌های نوازش کودک (۲۵۴). ترانه‌های بازی کودک (۲۵۴-۲۵۵). بازی «زن‌گله پا» شیرازی (۲۵۵-۲۵۶). نتیجه‌گیری (۲۵۷). فهرست منابع (۲۵۸).

مضامین اصلی: بررسی ترانه‌های کودکان در ادبیات محلی شیراز شامل: لایه‌ها، ترانه‌های نوازش کودک و ترانه‌های بازی.

متن اصلی: بیان پندار برخی صاحب‌نظران قدیم مانند شمس قیس رازی درباره اینکه ترانه‌سراها را مایه فتنه در جهان می‌دانستند. بیان پیشینه و تعاریفی درباره ترانه. تقسیم بندی ترانه‌های کودکان به سه بخش لالایی‌ها، ترانه‌های نوازش کودک و تانه‌های بازی کودک به همراه ذکر برخی نمونه‌ها.

توضیح: تا زمان انتشار مقاله حاضر، به موضوع ترانه‌های کودکان شیرازی به صورت محققانه پرداخته نشده بود؛ لذا موضوع مقاله بدیع است و زمینه پژوهش‌های آینده فراروی محققان می‌گذارد. نگارنده ترانه‌ها را به سه بخش تقسیم کرده و برای هر بخش پیش‌درآمد یا پیشینه‌ای کلی ذکر کرده‌اند. نظر به اینکه پژوهش پیش‌رو فقط به بررسی ترانه‌های کودکان در ادبیات محلی شیراز پرداخته است، بهتر بود پیشینه‌ای درباره هر بخش مقاله را به صورت جداگانه بیان می‌کردند. در بخش ترانه‌های بازی، پژوهشگرانی مانند آقای جمال زبانی در کتاب «دل‌نوشته‌هایی از فرهنگ، آداب، رسوم و باورهای مردم شیراز» چند ترانه بازی را گردآوری کرده‌اند.

۱۳. چند نکته درباره دیوان «کان ملاح» شاه‌داعی شیرازی. مهدی فاموری. مجموعه مقالات همایش ملی ادب محلی و محلی‌سرایان ایران زمین. ۱۳۹۰. از صفحه ۴۱۰ تا ۴۱۶.

ساختار مقاله: چکیده و کلیدواژه‌ها (۴۱۰). مقدمه (۴۱۱). ابیات و مشکلات (۴۱۲-۴۱۵). منابع (۴۱۶).

مضامین اصلی: نگاهی به دو شرح از غزلیات شاه‌داعی شیرازی و طرح نکاتی مختصر درباره آن‌ها.

متن اصلی: مقدمه: معرفی اشعار باقی‌مانده از گویش شیرازی قدیم. بیان نزدیکی لهجه قدیم شیراز به لری و کردی. بیان نظر آقای رضایی باغبیدی درباره تقسیم‌بندی زبان شیرازی به دو بخش «شیرازی باستان» و «شیرازی قدیم». تحولات لهجه شیرازی در سده‌های متأخر. **متن اصلی:** ابیات و معانی آن‌ها، مشکلات و بیان نکات.

توضیح: نگارنده کوشیده است نکاتی در ساخت واژه‌ها، مباحث دستوری و معانی چند بیت از غزلیات شاه‌داعی را مطرح کند که تا کنون بدان‌ها پرداخته نشده است.

۱۴. شمس پس ناصر (از بزرگترین بومی سرایان زبان پارسی). اکبر صیادکوه. مجموعه مقالات همایش ملی ادب محلی و محلی سرایان ایران زمین. ۱۳۹۰. از صفحه ۳۷۰ تا ۳۷۵.

ساختار مقاله: چکیده (۳۷۰). مقدمه (۳۷۱). متن مقاله (۳۷۲-۳۷۴). منابع (۳۷۵).
مضامین اصلی: نقل دیدگاه‌های مختلف درباره لهجه یا گویشی که شمس‌پس‌ناصر، اشعار خود را بدان لهجه سروده‌است.

متن اصلی: معرفی شمس پس ناصر به عنوان یکی از محلی سرایان بزرگ که تا ۴۰ سال پیش نام و نشانی از او مطرح نبوده. یادکرد نام او در تذکره‌ها و کتب تاریخی. اطلاعاتی ارزشمند درباره چگونگی به‌دست آمدن دو نسخه این دیوان. بیان نظرات متفاوت ارائه شده محققان درباره زبان یا گویش دیوان این شاعر.

توضیح: در این پژوهش نویسنده به معرفی شمس پس ناصر پرداخته‌اند و اطلاعاتی که تا زمان نگارش مقاله درباره او منتشر شده را گردآوری و دسته‌بندی کرده‌اند و بدین ترتیب پیشینه جمعی درباب تحقیقات انجام شده در این حوزه ارائه کرده‌اند. هم‌چنین ایشان اطلاعات ارزشمندی درباره نحوه به‌دست آمدن نسخه این دیوان بیان می‌کنند.

۱۵. ابیات شیرازی سعدی در مثلثات. علی اشرف صادقی. ویژه‌نامه فرهنگستان (زبان‌ها و گویش‌های ایرانی). ۱۳۹۱. شماره ۱. از صفحه ۵ تا ۳۷.
ساختار مقاله: چکیده و کلیدواژه‌ها (۵). پیش‌درآمد (۵-۱۰). متن مقاله (۱۰-۳۵). منابع (۳۷-۳۵).

مضامین اصلی: مقابله و تصحیح بخش شیرازی مثلثات سعدی.
متن اصلی: تعریف مثلثات؛ معرفی شرح و ترجمه‌های انگلیسی و فرانسوی این مثلثات؛ معرفی و نقد چاپ‌های جدید مثلثات از آقایان ادیب طوسی و محمدجعفر واجدشیرازی. لزوم تصحیح این اشعار براساس نسخه‌های معتبر و مضبوط و بحث درباره زبان آن‌ها.
توضیح: این مقاله با توجه به مطالبی که درباره معرفی شرح‌ها و ترجمه‌های انگلیسی مثلثات دارد حائز اهمیت است. هم‌چنین تصحیح عالمانه واژه‌های نامفهوم بسیار ارزشمند است. از دیگر محاسن این مقاله ارجاع به منابع پژوهشی درباره لهجه شیرازی است که در دیگر مطالعات از آن‌ها

یاد نشده بود مانند: «غزلی از قطب الدین شیرازی به گویش قدیم شیراز»، «غزلی ملمع از ناصرالدین خطیب شفعی، به سه زبان عربی، فارسی و شیرازی» و «یکی از ویژگی‌های گویش شیرازی در سده‌های هفتم و نهم هجری» است.

۱۶. چند نکته در گویش شیرازی امروز. مهدی فاموری. فصلنامه ادبیات و زبان‌های محلی ایران زمین. پاییز ۱۳۹۲. سال سوم. شماره ۴. از صفحه ۸۹ تا ۱۱۲.
ساختار مقاله: چکیده و کلیدواژه (۸۹). مقدمه (۹۰-۹۱). گذشته نقلی در گویش شیرازی امروز (۹۲-۹۹). ضمیر متصل فاعلی در گویش شیرازی امروز (۹۹-۱۰۵). «است» در گویش شیرازی (۱۰۵-۱۰۹). نتیجه‌گیری (۱۱۰). کتاب‌نامه (۱۱۱-۱۱۲).
مضامین اصلی: چگونگی کاربرد افعال گذشته نقلی و ضمیر متصل فاعلی در گویش شیرازی امروز.

متن اصلی: بیان توضیحات درباره سیر تحول گویش شیرازی از قدیم تا اکنون؛ انتقال برخی از ویژگی‌های شیرازی قدیم به شیرازی کنونی.

توضیح: موضوع مقاله نگاهی تازه به چند مقوله دستوری در گویش شیرازی است. همانطور که نویسنده مقاله اشاره کرده‌اند در حوزه دستور گویش شیرازی تحقیقات کم‌شماری صورت گرفته‌است. علاوه بر کتاب توصیف گویش شیرازی که نگارنده مقاله به آن اشاره کرده‌اند کتاب دیگری به نام شیرازی؛ نگاهی به لهجه مردم شیراز از آقای محمود سپاسدار به صورت مختصر به چند مقوله دستوری در این گویش پرداخته‌اند که نگارنده مقاله حاضر، از آن نامی نبرده‌اند.

پی‌نوشت

۱. مقاله «قصه نجمای شیرازی» از آقای دکتر حسن ذوالفقاری معرفی داستان عامیانه‌ای است که در آن نجمای شیرازی با تحمل سختی‌ها به وصال دختر شاه می‌رسد. منبع داستان کتاب «سرگذشت نجما، ولد میرنجم الدین خاکی، ساکن ولایت شیراز» است که آقای علی عبداللهی در سال ۱۳۸۰ در تهران این کتاب را منتشر کرده‌اند. این داستان در نظر اول به حسب نامش، یک داستان عامیانه به لهجه شیرازی به نظر می‌آید ولی به لهجه شیرازی نیست؛ بنابراین در بخش اصلی مقالات نامی از آن برده نشد و فقط به معرفی این مقاله در این بخش بسنده کردیم.

۲. به متن کامل تعداد اندکی از مقالات دسترسی نیافتیم و فقط به ذکر نامی از آن بسنده می‌کنیم؛ امید آنکه دیگر محققان را به کار آید:

الف) مقالات آقای دکتر علی اشرف صادق با عنوان‌های: «غزلی ملمع از ناصرالدین خطیب شفعی، به سه زبان عربی، فارسی و شیرازی» و «یکی از ویژگی‌های گویش شیرازی در سده‌های هفتم و نهم هجری» که در مقاله «ابیات شیرازی سعدی در مثلثات» به آن‌ها اشاره کرده‌اند.

ب) آقای حسن رضایی باغبیدی، مجموعه مقالات نخستین هم‌اندیشی گویش‌شناسی ایران (نشر آثار فرهنگستان زبان و ادب فارسی، چاپ اول، ۱۳۸۱) را فراهم آورده‌اند. ایشان در صفحات ۳۴۹ تا ۳۷۶ متن کامل مقاله «لغات شیرازی و سایر لغات گویشی در اختیارات بدیعی» دکتر علی اشرف صادقی را ارائه کرده‌اند.

۳. پژوهش دیگری که شایسته‌است از آن یاد کنیم، مقاله «درباره مشابهت‌های زبان لارستانی و گویش شیرازی قدیم» از استاد محمدباقر وثوقی است. این مقاله در صفحه‌ای اینترنتی به نشانی <http://gapolap.blogfa.com/post-195.aspx> آمده‌است. با توجه به اینکه از سال انتشار آن سخنی به میان نیامده بود، این مقاله را در این بخش معرفی کردیم.

۵. نتیجه‌گیری

با بررسی کتاب‌های منتشر شده مشخص شد که بیشترین سهم آثار پژوهشی لهجه شیرازی به حوزه واژه‌ها، اصطلاحات و ضرب‌المثل‌ها اختصاص دارد و آثار کمتری به بررسی ویژگی‌های زبانی و دستوری پرداخته‌اند. در آثار اولیه شاهد گردآوری واژه‌ها و عبارات شیرازی هستیم؛ شاید در نظر اول صرف گردآوری واژه‌ها و اصطلاح‌ها کار ساده‌ای به نظر بیاید ولی نباید ارزش این داده‌ها را در راه‌گشایی پژوهش‌های بعدی نادیده گرفت. ساختار غالب آثار شامل واژه‌ها، اصطلاحات و مثل‌هاست که یا مستقلاً کتاب با آن‌ها نامگذاری شده یا به عنوان زیر مجموعه دو حوزه زبان و فرهنگ نمود یافته‌اند. در بعضی کتاب‌ها فصل‌های نوآورانه به چشم می‌خورد؛ مانند اصطلاحات نقره‌کاری در کتاب «خوشا تفرّج شیراز». بسیاری از واژه‌ها، اصطلاحات، امثال و ... با سایر منابع هم پوشانی داشتند ولی مآخذ کتبی آن‌ها ذکر نشده بود. هر یک از این آثار ساختار منحصر به خود و متفاوت با دیگری دارند. به طور مثال برخی کتاب‌ها فهرست گنج‌نامه‌ها یا فهرست منابع و مآخذ ندارند. هم‌چنین مقدمه برخی نگاشته‌ها قبل از فهرست و در برخی دیگر،

بعد از فهرست ارائه شده‌بود. نمونه دیگر اختلاف‌ها در بخش آوانگاری رخ نموده‌بود. برخی آثار هیچ‌گونه آوانگاری لاتین نداشتند؛ برخی دیگر در خود متن، حرکت‌گذاری شده‌بودند و در دسته سوم اختلاف در شیوه آوانگاری مشهود بود. بیشترین اختلاف آوانگاری‌ها در مصوت‌ها دیده شد؛ مثلاً مصوت بلند «ای»، به صورت‌های مختلفی چون «i» و «i:» آوانگاری شده‌بود. تعاریفی که از سوی زبان‌شناسان برای «لهجه» و «گوش» ارائه شده بسیار نزدیک به هم هستند و تشخیص مرز جدایی آنها بسیار دشوار است؛ در عنوان برخی کتاب‌ها «گوش شیرازی» و در برخی دیگر «لهجه شیرازی» به چشم می‌خورد. بیشترین پژوهش‌ها در دهه هشتاد صورت گرفته و تکیه اصلی محققان بر روی آثار مکتوب است.

ساختار مقاله‌های اولیه به صورت ابتدائی است و چکیده، واژگان کلیدی، مقدمه، نتیجه و منابع در آن‌ها دیده نمی‌شود؛ مقالات اولیه به معرفی شاعران شیرازی‌گویی، تصحیح آثار آنان و شرح و بررسی آن‌ها پرداخته‌اند ولی در مقالات متأخر بیشتر از سابق به مقولات زبان‌شناسی یا دستوری پرداخته شده‌است. در مقالات اولیه، دهه ۴۰ پربرترین دهه در حوزه تحقیقات است. مقالات متأخرتر می‌شوند ساختارشان نظام‌مندتر است. بیشترین تعداد مقالات از آقای دکتر ماهیار نوابی و حداکثر تحقیقات مربوط به شمس‌پس ناصر است. برخی مقالات حاصل چکیده یک کتاب یا فصلی از یک کتاب هستند مانند: اصطلاحات باغداری متداول در مسجد بردی، عبارت‌ها و تعارف‌های رایج در بین زنان شیرازی و واژگان و اصطلاحات نقره کاران شیرازی که همگی برگرفته از کتاب «خوشا تفرج شیراز» هستند.

کتاب‌نامه

۱. ابوسعحاق اطعمه شیرازی، جمال‌الدین، (۱۳۸۲)، *دیوان اشعار*، به تصحیح منصور رستگارفسای، تهران: میراث مکتوب.
۲. ادیب طوسی، محمدمین، (بهار ۱۳۳۸)، «دو غزل به لهجه شیرازی و چند ترانه نیریزی»، نشریه دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تبریز، ش ۴۸، ص ۱ تا ۱۸.
۳. (۱۳۴۴)، «سه گفتار به لهجه شیرازی قرن نهم»، نشریه دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تبریز، س ۱۷، ش ۲، ص ۱۴۹ تا ۱۸۴.
۴. «کان ملاحظ به لهجه شیرازی قرن نهم از شاه‌داعی»، نشریه دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تبریز، ش ۷۵، ص ۲۵۳ تا ۲۷۶.
۵. «کان ملاحظ»، نشریه دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تبریز، س ۱۷، ش ۴، ص ۴۶۶ تا ۴۸۹.
۶. (۱۳۴۵)، «کان ملاحظ»، نشریه دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تبریز، بهار س ۱۸، ص ۳۳ تا ۴۸.
۷. «کان ملاحظ»، نشریه دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تبریز، تابستان س ۱۸، ص ۱۹۷ تا ۲۱۲.
۸. پاییز س ۱۸، ص ۲۸۷ تا ۳۱۰.
۹. زمستان س ۱۸، ص ۴۵۹ تا ۴۷۵.
۱۰. (دی ۱۳۳۴)، «مثلثات شیخ سعدی»، نشریه دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تبریز، دوره ۷، ش ۲، ص ۱۷۵ تا ۱۸۹.
۱۱. افشار، ایرج، (۱۳۳۹ تا ۱۳۴۵)، *فهرست مقالات فارسی*، ج ۲، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
۱۲. (۱۳۳۴)، «کتاب‌شناسی زبان‌ها و لهجه‌های ایرانی»، فرهنگ ایران زمین، ش ۳، ص ۷۸ تا ۹۳.
۱۳. (مرداد ۱۳۴۶)، «نسخه مضبوط و مشکول مثلثات سعدی»، ماهنامه یغما، ش ۵.

۱۴. اقتداری، احمد، (خرداد و تیر ۱۳۶۱)، «دیوان شمس پس ناصر و چند واژه آن؛ ملاحظاتی درباره خواندن برخی شعرها»، ماهنامه آینده، ج ۸، ش ۳ و ۴. ص ۱۵۷ تا ۱۶۱.
۱۵. براون، ادوارد، (بی تا)، یک سال در میان ایرانیان، ترجمه ذبیح اله منصوری، بی جا، کانون معرفت.
۱۶. برومند، فیروزه، (۱۳۶۸)، راهنمای تدوین کتاب‌شناسی، بی جا: انتشارات سازمان مدارک فرهنگ انقلاب اسلامی.
۱۷. بلادی، ناهید، (۱۳۸۸)، مثل‌ها و مثل‌های شیرازی، شیراز: ره‌آورد هنر.
۱۸. بهروزی، علی‌نقی، (۱۳۲۱)، «شتر ندیدی (قصه شیرازی)»، مجله گل‌های رنگارنگ، تهران، ش ۱۵.
۱۹. بهروزی، علی‌نقی، (۱۳۴۸)، واژه‌ها و مثل‌های شیرازی و کازرونی، بی جا: انتشارات اداره کل فرهنگ و هنر فارس.
۲۰. تولی، فریدون، (مهر ۱۳۲۹)، ترانه‌های محلی (دوبیتی‌های شیرازی)، ماهنامه یغما، ش ۷/۷.
۲۱.، (۱۳۲۴)، دوبیتی‌های شیرازی، مجله مردم، تهران، س ۱، ش ۵.
۲۲.، (۱۳۲۹)، واسونک شیرازی (شعر)، مجله پیام نو، تهران، س ۳، ش ۱/۱.
۲۳.، (۱۳۲۵)، واسونک شیرازی (شعر)، مجله پیام نو، تهران، س ۲، ش ۶/۶.
۲۴. ثابت، عبدالرحیم، (تابستان و پاییز ۱۳۸۴)، «اصطلاحات باغداری متداول در مسجد بردی شیراز»، فصلنامه فرهنگ مردم، ش ۱۴ و ۱۵، ص ۴۷ تا ۷۷.
۲۵.، (۱۳۹۳)، خوان خنده، فرهنگ تعبیرها و عبارتهای طنزآمیز متداول در لهجه شیرازی، جهرم: دانشگاه آزاد اسلامی و بنیاد فارس‌شناسی شیراز.
۲۶.، (۱۳۹۱)، خوشا تفرج شیراز؛ جستارهایی در فرهنگ مردم شیراز، شیراز: ادیب مصطفوی و بنیاد فارس‌شناسی.
۲۷.، (بهار ۱۳۸۵)، «عبارت‌ها و تعارف‌های رایج در بین زنان شیرازی»، فصلنامه فرهنگ مردم، ش ۱۷، ص ۱۵۵ تا ۱۶۹.

۲۸.، (پاییز و زمستان ۱۳۸۸)، «واژگان و اصطلاحات نقره‌کاران شیرازی»، فصلنامه فرهنگ مردم، ش ۳۱ و ۳۲، ص ۵ تا ۵۴
۲۹. خدیش، حسین (ایرج)، (۱۳۸۵)، فرهنگ مردم شیراز، شیراز: انتشارات نوید شیراز. چ ۱: ۱۳۷۹
۳۰. جعفری، سیدمحمد مهدی، (اردیبهشت ۱۳۶۱)، «درباره دیوان شمس پس ناصر»، ماهنامه چیستا، ش ۹، ص ۱۱۰ تا ۱۱۰۸
۳۱. خالق‌زاده، محمد مهدی، (۱۳۹۰)، «ترانه‌های کودکانه در ادبیات محلی شیراز»، مجموعه مقالات همایش ملی ادب محلی و محلی سرایان ایران زمین، یاسوج: دانشگاه آزاد اسلامی یاسوج: ص ۲۴۹ تا ۲۵۸
۳۲. دانش، تقی، «تصنیف قدیم شیرازی»، (مهر ۱۳۲۷)، ماهنامه یغما، ش ۷، ص ۳۱۰
۳۳. داورپناه، جمیله و ترکمان، غلام‌حسین. (۱۳۸۹). مجموعه اصطلاحات و ضرب-المثل‌های شیرازی، شیراز: ایلاف.
۳۴. دبیرسیاقی، محمد، (آبان ۱۳۵۴)، «بسحاق اطعمه»، ماهنامه یغما، ش ۸
۳۵. دست‌غیب، عبدالعلی، (۱۳۳۳)، «ترانه‌های محلی شیراز»، مجله سخن، تهران، دوره ۵، ش ۱۱
۳۶.، (۱۳۳۳)، «دوبیتی‌های شیراز»، مجله پیام نو، تهران، س ۷، ش ۴
۳۷.، (۱۳۳۳)، «لالایی‌های شیراز»، مجله سخن، تهران، س ۵، ش ۱۰
۳۸.، (بی‌تا)، «ترانه‌های شیرازی»، پیام نوین، ج ۶، ش ۷، ص ۸۱ تا ۸۲
۳۹.، «مثل‌ها و اصطلاحات شیرازی»، پیام نوین، ج ۶، ش ۳، ص ۹۵ و ش ۵، ص ۷۹ تا ۸۰
۴۰. ذوالفقاری، حسن، (۱۳۹۰)، «قصهٔ نجمای شیرازی»، مجموعه مقالات همایش ملی ادب محلی و محلی سرایان ایران زمین، یاسوج: دانشگاه آزاد اسلامی یاسوج.
۴۱. رحیمیان، جلال، (۱۳۹۱)، توصیف گویش شیرازی، شیراز: دانشگاه شیراز، مرکز نشر.
۴۲. رستم‌پور، سالومه، (اردیبهشت ۱۳۸۰)، «لغات و اصطلاحات عامیانه شیرازی در آثار سیمین دانشور»، کتاب ماه ادبیات و فلسفه، ش ۴۳، ص ۳۷ تا ۳۹

۴۳. رضایی باغ بیدی، حسن، (۱۳۸۲)، «شیرازی باستان»، ویژه نامه فرهنگستان (گوش شناسی)، ش ۱. ص ۳۲ تا ۴۰
۴۴. رضائی، مهدی و فرناز ملکی، (۱۳۹۰). «بررسی و تحلیل بلاغت و درونمایه اشعار محلی شیراز»، مجموعه مقالات همایش ملی ادب محلی و محلی سرایان ایران زمین، یاسوج: دانشگاه آزاد اسلامی یاسوج. ص ۲۶۷ تا ۲۷۹.
۴۵. زیانی، جمال، (شهریور ۱۳۸۵)، «تلفظ واج "آ" در گویش شیرازی»، ماهنامه حافظ، ش ۳۴، ص ۶۴ و ۶۵
۴۶. زیانی، جمال، (۱۳۹۳)، دل‌نوشته‌هایی از فرهنگ، آداب، رسوم و باورهای مردم شیراز، شیراز: آوند اندیشه. ج ۳/۳
۴۷. سپاسدار، محمود، (۱۳۸۸)، شیرازی؛ نگاهی به لهجه مردم شیراز، شیراز: آوند اندیشه.
۴۸. سنجابی، کریم، (آبان ۱۳۴۶)، «نظری دربارهٔ مثلثات سعدی»، یغما، سال بیستم، ش ۸. ص ۴۱۴ تا ۴۱۸
۴۹. سلامی، عبدالنبی، (زمستان ۱۳۸۶)، «زبان مردم شیراز در گذر زمان با یاد استاد انجوی شیرازی (نجوا)»، فرهنگ مردم ایران، ش ۱۱. ص ۸۹ تا ۱۱۸
۵۰. دبیرساقی، محمد، «شاه‌داعی شیرازی»، (آبان ۱۳۳۹)، ماهنامه ایران‌آباد، ش ۸/۸
۵۱. ذوالفقاری، حسن، (۱۳۹۰)، «قصهٔ نجمای شیرازی»، مجموعه مقالات همایش ملی ادب محلی و محلی سرایان ایران زمین. یاسوج: دانشگاه آزاد اسلامی یاسوج، ص ۲۵۹ تا ۲۶۶
۵۲. شاه‌داعی شیرازی، نظام‌الدین محمود، (۱۳۳۹)، کلیات اشعار، به تصحیح محمد دبیرسیاقی، بخش دوم، تهران: بی‌نا.
۵۳. شناسا، زهرا، (۱۳۹۲)، «تحلیل و تبیین فرآیندهای واجی لهجهٔ شیرازی در مقایسه با فارسی معیار»، شیراز: دانشگاه شیراز.
۵۴. شرقی، عزیز، (۱۳۲۲)، اشعار محلی (واسونک شیرازی)، مجله گل‌های رنگارنگ، تهران، ش ۲۶/۲۶
۵۵. صادقی، علی اشرف، (۱۳۹۱)، «ابیات شیرازی سعدی در مثلثات»، ویژه‌نامه فرهنگستان (زبان‌ها و گویش‌های ایرانی)، ش ۱، ص ۵ تا ۳۷

کتاب‌شناسی توصیفی آثار پژوهشی لهجه شیرازی ۱۰۱

۵۶. (اردیبهشت ۱۳۸۹)، «بعضی ویژگی‌های ابیات شیرازی سعدی در مثلثات»، سعدی‌شناسی، دفتر ۱۳
۵۷. (۱۳۸۹)، «غزلی از قطب‌الدین شیرازی به گویش قدیم شیراز»، مزدک‌نامه، ج ۳، به کوشش دکتر جمشید کیانفر و پروین استخری، تهران: بی‌نا، ص ۱۳۵ تا ۱۴۱
۵۸. (بی‌تا)، «غزلی ملمع از ناصرالدین خطیب شفعوی، به سه زبان عربی، فارسی و شیرازی»، بی‌جا، بی‌نا.
۵۹. ۱۳۷۶. «یکی از ویژگی‌های گویش شیرازی در سده‌های هفتم و نهم هجری»، سخنواره، به کوشش ایرج افشار و هانس روبرت رویمهر، تهران، ص ۱۶۹ تا ۱۸۳
۶۰. (۱۳۸۱)، «لغات شیرازی و سایر لغات گویشی در اختیارات بدیعی»، مجموعه مقالات نخستین هم‌اندیشی گویش‌شناسی ایران، به کوشش حسن رضایی‌باغبیدی، نشر آثار فرهنگستان زبان و ادب فارسی، چ ۱، ص ۳۴۹ تا ۳۷۶
۶۱. صداقت کیش، جمشید، (پاییز و زمستان ۱۳۷۹)، «اشعار پورفریدون در نسخه‌های چاپی اشعار باباطاهر»، مجله پژوهش علوم انسانی، ش ۲۰۱، ص ۲۳۹ تا ۲۶۱
۶۲. صیادکوه، اکبر، (۱۳۹۰)، «شمس پس ناصر؛ از بزرگترین بومی‌سرایان زبان پارسی»، مجموعه مقالات همایش ملی ادب محلی و محلی‌سرایان، یاسوج: دانشگاه آزاد اسلامی واحد یاسوج، ص ۳۷۰ تا ۳۷۵
۶۳. فاموری، مهدی، (۱۳۹۰)، «چند نکته درباره دیوان «کان ملاح» شاه‌داعی شیرازی»، مجموعه مقالات همایش ملی ادب محلی و محلی‌سرایان ایران زمین. یاسوج: دانشگاه آزاد اسلامی واحد یاسوج، ص ۴۱۰ تا ۴۱۶
۶۴. (پاییز ۱۳۹۲)، «چند نکته در گویش شیرازی امروز»، فصلنامه ادبیات و زبان‌های محلی ایران زمین، ش ۴، ص ۸۹ تا ۱۱۲
۶۵. فتوحی رودمعجنی، محمود، (۱۳۹۱)، آیین نگارش مقاله علمی پژوهشی، تهران: انتشارات سخن، چ ۱۰ /
۶۶. فقیری، ابوالقاسم، (بی‌تا)، «چند اصطلاح شیرازی»، کتاب هفته، ش ۲۱، ص ۱۷۱-۱۷۲

۶۷. «سه روایت از یک ترانه (شیرازی، زرقانی و آواده‌ای)»، پیام نوین، ج ۴، ش ۹، ص ۵۸ تا ۶۱
۶۸. «لالائی‌های شیرازی»، کتاب هفته، ش ۲۱، ص ۱۷۱-۱۷۲
۶۹. «نغمه میوه‌فروشان دوره‌گرد شیرازی»، کتاب هفته، ش ۴، ص ۱۶۵-۱۶۷
۷۰. کشت‌ورز، عباس، (بی تا)، «ترانه‌های شیرازی»، مردم‌شناسی، دوره ۲، ص ۲۵۶-۲۶۰
۷۱. «لالائی‌های شیرازی» کتاب هفته، ش ۱۱، ص ۱۶۵
۷۲. ماهیار نوایی، یحیی، (فروردین ۱۳۶۱)، «برگی از دیوان شمس پُس ناصر»، ماهنامه چیستا، ش ۸، ص ۹۳۶ تا ۹۴۳
۷۳. «اردیبهشت ۱۳۶۵»، «تزو اول آن روی نهکو بوادی»، ماهنامه چیستا، ش ۲۸، ص ۵۹۳ تا ۵۹۸
۷۴. «مرداد ۱۳۷۲»، «در حاشیه ی بومی سرود: زاد راه حرم وصل نداریم مگر (شمس پس ناصر)»، فصلنامه شعر، ش ۵، ص ۷۲ تا ۷۵
۷۵. «زمستان ۱۳۷۴»، «چند غزل از شمس پس ناصر»، نامه فرهنگستان، ش ۴، ص ۲۷ تا ۳۸
۷۶. «بهار ۱۳۵۷»، «دو غزل از شمس پس ناصر»، پژوهش‌نامه بخش زبان‌شناسی مؤسسه آسیایی، ش ۱، ص ۱ تا ۸
۷۷. «تابستان تا زمستان ۱۳۵۷»، «دو غزل دیگر از شمس پُس ناصر»، پژوهش‌نامه بخش زبان‌شناسی مؤسسه آسیایی، ش ۲ تا ۴، ص ۱ تا ۱۵
۷۸. «۱۳۵۰»، «زبان مردم شیراز در زمان سعدی و حافظ»، مجموعه مقالات فارسی، به کوشش محمود طاووسی، انتشارات مؤسسه آسیایی دانشگاه پهلوی شیراز، ج ۱، ص ۱ تا ۱۷
۷۹. «تابستان تا زمستان ۱۳۵۶»، «سه غزل از شمس پُس ناصر»، پژوهش‌نامه بخش زبان‌شناسی مؤسسه آسیایی، ش ۲ تا ۴، ص ۸۳ تا ۱۰۰
۸۰. «پاییز ۱۳۷۶»، «شمس پس ناصر»، فصلنامه شعر، شماره ۲۱، ص ۴۸ تا ۴۹

کتاب‌شناسی توصیفی آثار پژوهشی لهجه شیرازی ۱۰۳

۸۱. (خرداد و تیر ۱۳۷۹)، «شمس پس ناصر»، دوماهنامه بخارا،
ش ۱۲، ص ۳۲۸ تا ۳۳۰
۸۲. (۱۳۷۷) «شمس پس ناصر، شاعر شیرازی»، مجموعه مقالات
فارسی، به اهتمام محمود طاووسی، شیراز: انتشارات نوید شیراز، ص ۲۶۷ تا ۲۸۹
۸۳. (بهار ۱۳۷۵)، «قصیده ای و غزلی از شمس پس ناصر به گویش
کهن شیراز»، نامه فرهنگستان، ش ۵، ص ۳۶ تا ۵۲
۸۴. (۱۳۴۴)، «لهجه شیرازی تا قرن نهم هجری»، نشریه
دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تبریز، ش ۷۳، ص ۷۷ تا ۹۰.
۸۵. (مهر و آبان ۱۳۵۹)، «نخستین برگ از دیوان بازمانده شمس
پس ناصر»، ماهنامه آینده، ش ۷ و ۸، ص ۵۰۱ تا ۵۰۶
۸۶. (۱۳۷۷). «یک بیت شیرازی». مجموعه مقالات فارسی، به
اهتمام محمود طاووسی، شیراز: انتشارات نوید شیراز، ص ۲۹۱ تا ۲۹۲
۸۷. مؤید شیرازی، جعفر، (مهر ۱۳۵۷)، «مثلثات سعدی، حافظ و شاه داعی»، ماهنامه یغما،
ش ۷، ص ۴۱۷ تا ۴۲۱
۸۸. (آبان ۱۳۵۷)، مثلثات سعدی، حافظ و شاه داعی»، ماهنامه یغما،
ش ۸، ص ۴۸۹ تا ۴۹۵
۸۹. مرادی، محمد، (پاییز ۱۳۹۰)، «بررسی گونه‌های اصلی وزن و تحول آن‌ها در گویش
شیرازی». فصلنامه ادبیات و زبان‌های محلی ایران زمین، ش ۱، ص ۱۷۷ تا ۲۱۰
۹۰. [مؤلف ناشناس]، (۱۳۲۹-۱۳۳۰)، مقاله مستخرج از: «دوبیتی‌های شیرازی»، مجله
اطلاعات ماهانه، تهران، س ۴، ش ۲ و س ۳، ش ۱۱.
۹۱. [مؤلف ناشناس]، (۱۳۳۳)، لهجه‌های کازرونی و شیرازی و ارهستانی، [در مقدمه کتاب
فردوس المرشدیه فی اسرار الصمدیه]، تهران، ص ۶۱ تا ۶۶
۹۲. ناصری نژاد، ایرج (۱۳۹۰)، فرهنگ لغات و اصطلاحات شیرازی، شیراز: نوید شیراز.
۹۳. ندیم، مصطفی، (۱۳۸۸)، برخی کارکردهای اجتماعی ضرب‌المثل‌های شیرازی، شیراز:
ملک سلیمان.
۹۴. نیر، حسین، (۱۳۷۰)، فرهنگ واژه‌ها و اصطلاحات رایج در شیراز، تهران: انتشارات قلم.

۹۵. واجد شیرازی، محمدجعفر، (مرداد ۱۳۴۷)، «مثلثات سعدی»، ماهنامه یغما، ش ۳، ص ۱ تا ۵
۹۶.، (۱۳۴۸)، «شرح غزل مثلثی از شاه‌داعی شیرازی»، نشریه دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تبریز، ش ۸۹، ص ۳ تا ۸
۹۷.، (آذر ۱۳۴۸)، «مثلثات شیخ سعدی»، ماهنامه یغما، ش ۹، ص ۲۲ تا ۲۷
۹۸.، (۱۳۵۳)، نوید دیدار در شرح کتاب کان ملاحظت و مثنوی سه‌گفتار به زبان محلی شیراز، بی‌جا: اداره کل فرهنگ و هنر فارس.
۹۹. وثوقی، محمدباقر، «درباره مشابهت‌های زبان لارستانی و گویش شیرازی قدیم»، <http://gapolap.blogfa.com/post-195.aspx>
۱۰۰. همایونی، صادق، (پاییز ۱۳۷۶)، «واسونک»، فصلنامه شعر، ش ۲۱، ص ۴۳ تا ۴۷
۱۰۱. یزدان‌پرست، حمید، (آذر و دی ۱۳۸۷)، «فارس و زبان روزگار سعدی»، مجله اطلاعات سیاسی اقتصادی، ش ۲۵۵ و ۲۵۶، ص ۱۹۴ تا ۲۱۱.
102. Fromkin, Victoria & others (2007). An Introduction to Language, United States: Thomson.
103. Yule, Gorge (1996). The Study of Language: An Introduction, Tehran: Yadegar.